

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslo institutas

Ieva Purvaneckaitė

Edukologijos studijų programa
Magistro darbas

**Mažėjantis studentų skaičius: kaip aukštąjį mokslą
vertina Lietuvos abiturientai?**

Darbo vadovė: doc. dr. Irena Stonkuvienė

Vilnius
2023

Santrauka.....	2
Summary.....	3
Įvadas.....	4
Aukštojo mokslo svarba ir nauda.....	10
Požiūris į aukštąjį mokslą ir įtaką darantys veiksniai.....	12
Požiūrio įtaka.....	12
Lytis ir lyčių stereotipai.....	13
Socioekonominė klasė.....	16
Vyraujantis požiūris į aukštąjį mokslą.....	18
„Habitus“ – formuojančios patirtys ir socialinė aplinka.....	19
Viešasis diskursas Lietuvoje.....	20
Tyrimo metodika ir etika.....	23
Požiūrio į aukštąjį mokslą ir akademinį siekių analizės.....	26
Papildomos analizės.....	31
Diskusija.....	34
Išvados.....	38
Šaltiniai.....	40
Priedai.....	51

Santrauka

Per pastaruosius dešimt metų Lietuvos aukštosiose mokyklose besimokančių studentų skaičius sumažėjo 42,7 proc., o visoje Europos Sąjungoje augo atotrūkis tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių vyrų ir moterų. ES prognozuoja, kad ateityje ims trūkti kvalifikuotų darbuotojų, o žemesnį išsilavinimą turinčių žmonių lauks didesnis nedarbas. Atsižvelgiant į šalyje vyraujančią tendenciją bei į ateities prognozes, šiame darbe nagrinėjama problema – mažėjantis studentų skaičius Lietuvoje. Darbo tikslas: išsiaiškinti Lietuvos abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą, jų akademinis siekius bei nustatyti įtaką darančius veiksnius.

Aukštasis išsilavinimas yra svarbus ne tik darbo rinkos paklausai atliepti, bet ir šalies ekonomikai. Taip pat aukštasis mokslas skatina socialinį mobilumą ir pilietinį įsitraukimą bei padeda kurti saugesnę visuomenę. Visgi, nepaisant aukštojo mokslo teikiamos naudos, Lietuvoje studentų skaičius krenta. Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, kokie veiksniai daro įtaką požiūriui į aukštąjį mokslą. Požiūrio aspektas itin svarbus – požiūris, įsitikinimai yra susiję su ketinimais, kurie nulemia veiksmus. Išanalizavus literatūrą, išskirti trys pagrindiniai veiksniai – lytis, lyčių stereotipai bei socioekonominė klasė. Svarbus ir viešasis diskursas bei suvokiama aukštojo mokslo svarba visuomenėje. Šie veiksniai sudaro mūsų aplinką, kuri formuoja Bourdieu aprašytą „Habitus“ – įsitikinimų ir požiūrių visumą. Siekiant išsiaiškinti šių veiksnių įtaką, atlikta Lietuvos abiturientų apklausa (n=585).

Apklausos duomenys statistiškai išanalizuoti pasitelkus „IBM SPSS Statistics“ programą. Nustatyta, kad pozityvų požiūrį į aukštąjį mokslą turintys abiturientai dažniau planuoja jo siekti nei jį vertinantys neigiamai. Požiūris į aukštąjį mokslą bei akademiniai siekiai statistiškai reikšmingai skiriasi tarp aukštesnės ir žemesnės socioekonominių klasių atstovų, o lyčių stereotipai įtakos neturi. Merginos palankiau vertina aukštąjį mokslą nei vaikinai, tačiau akademiniai siekiai nepriklauso nuo lyties. Abiturientai, vertinantys aukštąjį mokslą kaip svarbų visuomenėje bei turintys aukštą finansinį prieinamumą, dažniau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo bei jį palankiau vertina. Prieinama studijų kaina, galimybė studijuoti valstybės finansuojamoje vietoje bei galimybė gauti bendrą abiturientų įvardintą kaip itin svarbią sąlygą. Siekti aukštojo išsilavinimo labiausiai abiturientus motyvuoja su karjera susiję veiksniai – geresnės darbo ir uždarbio galimybės, svajonių profesija.

Raktiniai žodžiai: aukštasis mokslas, požiūris, lyčių stereotipai, socioekonominė klasė, finansinis prieinamumas, studentų skaičius.

Summary

The number of students enrolled in Lithuanian higher education schools has fallen by 42.7% over the last ten years, while the gap between men and women with higher education grew across the European Union. The EU predicts that there will be a shortage of skilled workers in the future and that people with lower levels of education will face higher unemployment. In view of the national trend and future projections, the problem addressed in this paper is the declining number of students in Lithuania. The aim of this paper is to investigate the attitudes of Lithuanian graduates towards higher education, their academic aspirations and to identify the influencing factors.

Higher education is important not only to meet the demand of the labour market, but also for the country's economy. Higher education also fosters social mobility and civic engagement and contributes to a safer society. However, despite the benefits of higher education, the number of students in Lithuania is declining, so the aim was to find out what factors influence attitudes towards higher education. The attitudinal aspect is crucial - attitudes and beliefs are linked to intentions, which lead to actions. The analysis of the literature identified three main factors: gender, gender stereotypes and socio-economic class. Public discourse and the perceived importance of higher education in society are also important. These factors form our environment, which shapes the 'habitus' described by Bourdieu as a set of beliefs and attitudes. In order to investigate the influence of these factors, a survey of Lithuanian graduates (n=585) was conducted.

The survey data were statistically analysed using IBM SPSS Statistics software. It was found that graduates with positive attitudes towards higher education are more likely to plan to pursue it than those with negative attitudes. Attitudes towards higher education and academic aspirations are statistically significantly different between higher and lower socio-economic classes, while gender stereotypes do not have an impact. Girls have more positive attitudes towards higher education than boys, but academic aspirations are independent of gender. Graduates who see higher education as important in society and who have a high level of affordability are more likely to plan to pursue higher education and to have a more positive attitude towards it. Affordable tuition fees, access to state-funded places of study and access to a dormitory were identified by graduates as particularly important. Career-related factors, such as better job and salary opportunities and a dream profession, are the most important motivators for graduates to pursue higher education.

Keywords: higher education, attitudes, gender stereotypes, socio-economic class, financial accessibility, number of students.

Ivadas

Universitetų ir aukštojo mokslo užuomazgos siekia gilią istoriją ir pirmąsias civilizacijas – 387 metus prieš mūsų erą senovės Graikijoje veikė filosofo Platono įkurta Akademija, V mūsų eros amžiuje senovės Indijoje buvo įkurta budistų vienuolių mokykla Nalada (šių dienų terminais vadinama universitetu), įvairios mokymo institucijos taip pat gyvavo Romos bei Egipto imperijose (Britannica, n.d.). Visgi, UNESCO duomenimis, pirmoji aukštoji mokykla panaudojusi universiteto – lot. universitas – pavadinimą, buvo įkurta 1088 metais Bolonijoje, Italijoje. Bolonijos universitetas tapo pirmąja institucija išduodančia aukštojo mokslo diplomus (UNESCO, n.d.). Lietuvoje 1579 metais Jėzuitų kolegijai suteiktas universiteto statusas – įkurtas jau 444 metus gyvuojantis Vilniaus universitetas (Vilniaus universitetas, n.d.).

Iš pradžių universitetinis išsilavinimas buvo sunkiai prieinamas – teisę mokytis turėjo tik turtingieji vyrai, šalia lytinės diskriminacijos ilgą laiką vyravo ir rasinė diskriminacija. Lietuviškuose laikraščiuose „Aušra“ bei „Varpas“ buvo dažnai rašoma, kad mergaičių mokytį neverta – jos vis tiek negalės būti daktarėmis ar kunigais (Aginskaitė, 2012). Tik XVIII amžiaus pabaigoje pradėta viešojoje erdvėje kalbėti apie būtinybę moterims suteikti gilesnį išsilavinimą. 1918 metais atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvoje berniukų ir mergaičių ugdymas tapo bendru ir visos mokslo pakopos tapo prieinamos abiem lytims (Aginskaitė, 2012).

Bėgant laikui, mokslo prieinamumas augo ir nuo Nepriklausomybės praėjus vos daugiau nei 100 metų, Lietuva tapo viena iš labiausiai išsilavinusių valstybių Europos Sąjungoje (ES) (Eurostat, 2022a). Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis (EPBO) (2021), 2021 metais 57,5 proc. 25-34 metų amžiaus grupės žmonių Lietuvoje turėjo aukštąjį išsilavinimą. Iš jų 67,8 proc. moterų ir 48,4 proc. vyrų (EBPO, 2021). Tokie išsilavinimo rodikliai yra ženkliai aukštesni už Europos Sąjungos vidurkį, kuris siekia 43,8 proc. ir lenkia ES užsibrėžtą išsilavinimo tikslą 2030 metams – 45 proc. 25-34 metų amžiaus grupės su aukštuoju išsilavinimu (Eurostat, 2022a). Žvelgiant į studijuojančių procentą, Lietuva vėlgi užima aukštas pozicijas: 2020 metais 38,2 proc. 20-24 metų amžiaus grupės asmenų studijavo aukštojoje mokykloje (Eurostat, 2021). Šioje srityje ES vidurkis yra 35,2 proc., o Lietuvą lenkia tik 9 šalys. Visgi, nuo 2013 metų Lietuvoje šis studijuojančių procentas smuktelėjo šešiais procentiniais punktais. Per šį laikotarpį, 20-24 metų studijuojančių asmenų procentas krito dar 8 ES valstybėse, tačiau Lietuvoje šis nuosmukis didžiausias (Estijoje -4 proc.; Islandijoje -3,4 proc.; Lenkijoje -4,1 proc.; Liuksemburge -0,7 proc.; Slovakijoje -3,4 proc.; Slovėnijoje -3,9 proc.; Suomijoje -0,7 proc. ir Vengrijoje -3,3 proc.) (Eurostat, 2021).

Lietuvoje studijuojančių skaičius nuosekliai mažėja, 2011-2012 mokslo metų pradžioje per visas pakopas Lietuvoje studijavo 125046 asmenys, o po dešimties metų – 71566 asmenys (-42,7 proc.) (Oficialios statistikos portalas, 2022a). Svarbu paminėti, kad šiuo laikotarpiu Lietuvos populiacija taip pat mažėjo – 15-24 metų gyventojų nuo 2012 metų iki 2022 metų sumažėjo 35,5 proc. (Oficialios statistikos portalas, 2022b). Populiacija mažėja, tačiau abiturientų, stojančių į aukštąsias mokyklas procentas taip pat mažėja (Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendram priėmimui organizuoti (LAMA BPO), 2022). 2011 metais 73,4 proc. abiturientų stojo į aukštąsias mokyklas Lietuvoje, o 2022 metais stojančiųjų buvo 66,8 proc. iš visų abiturientų (LAMA BPO, 2022). Per metus studijų programas anksčiau laiko palieka vidutiniškai 14 proc. studentų (Repečkaitė, 2018). Nuo 2010 m. po vidurinės mokyklos stojančiųjų į universitetus sumažėjo 1,8 proc., o priimtų studentų į universitetus skaičius sumažėjo 36,4 proc. (Oficialios statistikos portalas, 2022a).

Lyties aspektas. Aukštosiose mokyklose mažėja abiejų lyčių studentų, visgi didesnę dalį studijuojančių sudaro moterys (Oficialios statistikos portalas, 2023a). 2021-2022 metais bakalauro studijose moterys sudarė 55 proc. visų studijuojančių, o magistro studijose – 62,3 proc. (Oficialios statistikos portalas, 2023a). Atsižvelgiant į populiaciją, Lietuvoje 15-24 metų amžiaus grupės populiacijos didesnę dalį sudaro vyrai, taigi vertinant proporcingai, vyrai rečiau renkasi studijas nei moterys (Oficialios statistikos portalas, 2022a).

2022 metų Eurostat duomenimis, Lietuvoje 25-34 metų amžiaus asmenų turinčių aukštąjį išsilavinimą didžioji dalis (67,1 proc) yra moterys. Ši tendencija egzistuoja jau ne pirmus metus ir išsilavinimo atotrūkis tarp lyčių Europos mastu tik didėja – šis skirtumas 2002 metais buvo 4,1 proc., o 2021 metais pasiekė 11,1 proc. Pabrėžiama, jog siekiant įgyvendinti ES 2030 metų populiacijos išsilavinimo tikslą, yra būtina mažinti lyčių atotrūkį bei ieškoti būdų užtikrinti lygias galimybes abiem lytims (Europos Komisija, 2022).

Atsižvelgiant į privalomą ugdymą, bendrojo ugdymo mokyklose mokosi kiek daugiau vaikinių nei merginų, jie sudaro 51 proc. besimokančiųjų. Ši tendencija Lietuvoje vyrauja ilgą laiką, nuo 2013 metų besimokančių vaikinių ir merginų skaičius kasmet skiriasi vidutiniškai 5 tūkst. (Oficialios statistikos departamentas, 2023b) Vėlgi, to priežastis yra didesnė vaikinių populiacija Lietuvoje. Vis dėlto, po I gimnazinės klasės situacija pasikeičia ir bendrojo ugdymo mokyklose merginų lieka mokytis daugiau nei vaikinių. Taigi, didesnis vaikinių nei merginų nubyrėjimas prasideda dar mokykloje (Oficialios statistikos departamentas, 2023b).

Lyčių stereotipai bei vaidmenys vyraujantys visuomenėje ir privalomajame švietime, lemia „moterišku“ ir „vyrišku“ profesijų formavimąsi (Europos Komisija, 2022.). Moterys dažniau

renkasi socialines, humanitarinių mokslų studijas, o vyrai – tiksliuosius mokslus, technologijas. ES švietimo srityje vyrai sudaro 21,5 proc. studijuojančių, sveikatos moksluose 28,1 proc.; menuose ir humanitariniuose moksluose 35,5 proc.; socialinių mokslų kryptyse, žurnalistikoje ir informacijoje 35,6 proc. Tuo tarpu moterų mažiau STEM (mokslas, technologijos, inžinerija ir matematika) disciplinose, kuriose jos sudaro tik 31,3 proc. įstojusių studentų (Europos Komisija, 2022). Lietuvoje matyti tokios pat lyčių pasiskirstymo tendencijos (Oficialios statistikos departamentas, 2023a).

Vaikinai iš aukštųjų mokyklų taip pat dažniau išsineba nebaigę studijų (Eurostat, 2022b). Didesnė dalis vaikinų nei merginų patenka tarp nesimokančio, nedirbančio ir mokymuose nedalyvaujančio jaunimo (15-24 m.) (10,2% ir 9,1% atitinkamai) (Oficialios statistikos departamentas, 2022c). „Moteriškos“ ir „vyriškos“ profesijos daro įtaką ir studentų nubyrejimui – 2019 metais Vokietijoje atliktas tyrimas (Isphording & Quendrai) nustatė, kad STEM studijas anksčiau laiko palieka daugiau merginų, o socialinius ir humanitarinius mokslus – daugiau vaikinų. Taigi, vaikinams ar merginoms pasirinkus stereotipiškai jiems ar joms neįprastas studijas, kyla didesnė tikimybė, kad jie ar jos iškris iš studijų anksčiau laiko. Tam yra kelios priežastys – nepritaipimas kurso grupėje, sektinų pavyzdžių trūkumas, karjeros galimybių nematymas (Isphording & Quendrai, 2019). Išskirtinai merginos praneša, kad studijose, kuriose dominuoja vaikinai, jos dažnai jaučiasi nesaugiai, patiria seksualinį priekabiavimą, o dėstytojai tarsi tikisi iš jų daugiau (Dresden et al., 2017). Europos lyčių lygybės institutas (2017) nustatė, kad dažnai net ir baigus stereotipiškai lyčiai neatitinkamas studijas, įsidarbinimo galimybės yra ribotos, pasireiškia atlyginimų skirtumai ir ilgainiui yra pereinama prie lyčiai „tinkamos“ profesijos.

Remiantis EBPO (2022) prognozėmis, informacinių technologijų įgūdžiai bei aukšta kompetencija šioje srityje užims vis svarbesnį vaidmenį ateities darbo rinkoje. Ši sritis stereotipiškai yra „vyriška“ ir didžioji dauguma ją studijuojančių yra vyrai (Oficialios statistikos portalas, 2022b). Mažėjant studentų skaičiui ir ypatingai mažėjant studijuojančių vyrų skaičiui, šios profesijos specialistų kasmet yra parengiama mažiau. Tokia situacija ateityje atsilieps nepakankamu kvalifikuotų darbuotojų skaičiumi. Akivaizdu, kad vienu metu turime spręsti abi problemas, tiek mažėjantį jaunimo susidomėjimą studijomis, tiek stereotipinį požiūrį į tam tikras specialybes.

Darbo rinka. Lyties aspektas svarbus ne tik aukštajame moksle, bet ir darbo rinkoje – kasmet mažiau aukštą kvalifikaciją turinčių vyrų įsilieja į darbo rinką, taigi nėra išnaudojamas jų potencialas, tuo tarpu moterų darbingumas visose amžiaus grupėse auga (Eurostat, 2022c). Ekspertai signalizuoja, kad ateityje ES išsilavinusių darbuotojų trūks, mat paklausa augs (EBPO, 2022). Žvelgdami į ateitį turime būti pasiruošę imtis priemonių, kurios padėtų pritraukti daugiau

jaunų žmonių į universitetus. Tad, jau dabar yra svarbu suprasti jaunimo požiūrį į aukštąjį mokslą ir identifikuoti faktorius, kurie gali nulemti jų sprendimą nestudijuoti.

EBPO duomenimis (2022) Lietuvoje darbuotojų pasiūla trauksis dėl mažėjančios populiacijos ir emigracijos, taigi numatomas kvalifikuotų darbuotojų trūkumas. Didėjančią darbuotojų turinčių aukštąjį išsilavinimą paklausą lems industriniai pokyčiai, technologijų tobulėjimas. Eursotat (2021) prognozuoja, jog iki 2030 metų darbuotojų turinčių 5-8 lygio išsilavinimą (nuo trumposios pakopos iki doktorantūros) paklausa augs visoje Europoje, o žemesnę kvalifikaciją turinčių asmenų nedarbas augs. Tokia tendencija vyrauja ir dabar: didžiąją dalį nedirbančių – 74,1 proc. – sudaro aukštojo išsilavinimo neturintys žmonės (Eurostat, 2022c). Per ateinančius kelerius metus žemesnį išsilavinimą turinčių žmonių nedarbo rizika dar didės, nes didelė dalis žemesnės kvalifikacijos darbuotojų dirba darbus, kurie artimoje ateityje bus automatizuoti (Arntz et al, 2016). Apskaičiuota, kad per ateinančius 15–20 metų dėl automatizavimo gali išnykti 14 proc. esamų darbo vietų, o dar 32 proc. veikiausiai radikaliai keisis, nes dalis užduočių bus automatizuotos (EBPO, 2022).

Augantis žemesnės kvalifikacijos darbuotojų nedarbas labiausiai palies žemesnę socioekonominę klasę, nes būtent šios klasės atstovai rečiau įgyja aukštąjį išsilavinimą (EBPO, 2019). EBPO duomenimis (2019), žema socioekonominė klasė dažnu atveju yra kliūtis siekiant aukštojo išsilavinimo – riboja finansinės galimybės bei prastesni pasiekimai mokykloje. Aukštasis išsilavinimas turėtų užtikrinti socialinį mobilumą, visgi, jis nėra visiems pasiekiamas. Svarbu suvokti, kaip socioekonominis statusas paveikia aukštojo mokslo prieinamumą bei požiūrį į jį, siekiant, kad didesnė dalis populiacijos galėtų įgyti aukštąjį išsilavinimą ir sėkmingiau įsilieti į darbo rinką. Svarbus ir kvalifikacijos kėlimo aspektas, t.y. mokymasis visą gyvenimą. Žemesnį išsilavinimą turintys asmenys rečiau dalyvauja mokymuose bei įgūdžių dirbtuvėse (Europos Komisija, 2022). Taigi, neįgijus aukštojo išsilavinimo krenta ir tikimybė kitais būdais pasikelti kvalifikaciją, kas dar labiau apsunkina žemesnės socioekonominės klasės atstovų įsivertinimą darbo rinkoje.

EBPO (2022) taip pat priduria, kad nors per pastaruosius du dešimtmečius aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių skaičius augo, darbo rinkoje aukštojo diplomo vertė nesumenko – 2021 metais aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių nedarbas buvo beveik identiškas žemesnis nei neturinčių aukštojo, kaip ir 2000 metais.

Tyrimo aktualumas ir tikslas

Tyrimo aktualumas. Ateities prognozės signalizuoja kvalifikuotų darbuotojų trūkumą, taigi mažėjantis studentų skaičius bei didelė lyčių atskirtis išsilavinimo srityje yra aktuali problema. Norint suprasti dėl kokių priežasčių mažiau jaunuolių renkasi studijas aukštojoje mokykloje, reikalingas abiturientų požiūrio tyrimas. Įvertinus abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą, bus galima suprasti, kokie faktoriai gali kurti neigiamą požiūrį ir skatinti nesiekti aukštesnio išsilavinimo. Tik suprasdami, kokios nuostatos vyrauja tarp abiturientų, galėsime imtis atitinkamų priemonių studentų mažėjimo problemai spręsti.

Mokslinė problema: mažėjantis studentų skaičius Lietuvos aukštosiose mokyklose bei to priežasčių iširtumo trūkumas.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti Lietuvos abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą ir kaip jis skiriasi, jei skiriasi, tarp lyčių ir skirtingų socioekonominių klasių atstovų bei kokią įtaką tam turi lyčių stereotipai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti mažėjančio studentų skaičiaus problematiką;
2. Apibrėžti aukštojo mokslo svarbą tiek individualiu, tiek visuomeniniu lygiu;
3. Išsiaiškinti, kaip įvardinti veiksniai – lytis, socioekonominė klasė ir lyčių stereotipai – gali paveikti požiūrį į aukštąjį mokslą bei abiturientų akademinis siekius;
4. Apžvelgti vyraujančią požiūrį į aukštąjį mokslą bei viešąjį diskursą aukštojo mokslo tematika;
5. Išanalizuoti Lietuvos abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą ir jų akademinis siekius, atsižvelgiant į įvardintų veiksnių įtaką.

Tyrimo objektas: Lietuvos abiturientai ir jų požiūris į aukštąjį mokslą.

Problemos iširtumas. Lietuvoje bei Europoje kasmet renkama abiturientų ir stojančiųjų į aukštąsias mokyklas statistika, taip pat kasmet atnaujinami duomenys apie darbo rinką, aukštojo mokslo diplomus turinčią populiacijos dalį, registruojami moterų ir vyrų pasiekimai (Eurostat; Oficialios statistikos portalas). Lietuvoje atliekami ir moksleivių bei tėvų tyrimai vertinantys moksleivių akademinis siekius ir tėvų požiūrį į išsilavinimo svarbą (Vyriausybės strateginės analizės centras (STRATA), 2020); stojimų rezultatus stebi ir duomenis renka LAMA BPO. Taip pat tyrimus vykdo aukštosios mokyklos, pavyzdžiui ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas 2022 metais atliko moksleivių požiūrio į aukštąjį mokslą tyrimą.

Europoje atlikti tyrimai gilinasi į priežastis dėl kurių studentai palieka aukštąsias mokyklas taip pat dažniau vertinamas studentų, o ne moksleivių požiūris (CEDEFOP, 2016; Hauschildt et al., 2021). Tuo tarpu JAV tyrėjai analizuoja, kodėl vis daugiau žmonių renkasi nesiekti aukštojo mokslo (Edge Research & HCM Strategists, 2022; RNL & Modern Campus, 2022).

Nors Lietuvoje yra atlikta požiūrio į aukštąjį mokslą tyrimų, mažai išnagrinėtos priežastys, galinčios jam daryti įtaką. Tad, **tyrimo naujumas** yra gilintis į priežastis, kurios gali turėti įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą bei akademiniams siekiams. Taip pat kol kas nėra diskusijų apie mažėjantį studentų skaičių bei iš to kylančias grėsmes, taigi šio darbo šalutinis tikslas yra didinti problemos žinomumą.

Darbo struktūra. Šis darbas yra sudarytas iš dviejų dalių – teorinės ir tiriamosios. Teorinėje dalyje nagrinėjama aukštojo mokslo svarba tiek individualiu, tiek visuomeniniu lygiu. Remiantis literatūros analize aptartas požiūris į aukštąjį mokslą ir jo svarba bei įtaką daryti galintys veiksniai – lytis, lyčių stereotipai, socioekonominė klasė ir viešasis diskursas. Taip pat įtrauktas vyraujantis požiūris į aukštąjį mokslą Lietuvoje, Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Teorinė dalis remiasi Pierre Bourdieu „Habitus“ teorija.

Tiriamąją dalį sudaro tiriamųjų bei tyrimo instrumento aptarimas, naudotų statistinių analizių rezultatai iliustruoti grafikais. Rezultatai ir jų reikšmė aptarta diskusijoje, kurioje taip pat pateikti ir darbo ribotumai bei rekomendacijos. Išvados, pasiektos šio darbo metu, pateiktos paskutiniame skyriuje. Po jo seka literatūros sąrašas bei priedas, kuriame surašytas tyrimo anketos klausimynas.

Aukštojo mokslo svarba ir nauda

Aukštasis mokslas suteikia tik asmeninę naudą – žinias, kompetencijas, geresnes įsidarbinimo galimybes. Taip pat, aukštasis mokslas prisideda prie geresnės, sveikesnės visuomenės kūrimo.

Darbo rinka ir ekonomika. Aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys vidutiniškai uždirba daugiau nei žemesnį išsilavinimą turintys asmenys, tad moka didesnius mokesčius bei daugiau išleidžia, kurdami pridėtinę vertę (Bureau of Labor Statistics, 2020; EBPO, 2022). Tyrimai rodo, kad aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės skiria daugiau lėšų savišvietai, sveikatai, prabangioms prekėms bei laisvalaikiui (Carroll et al, 2017). Išsilavinimas taip pat yra tiesiogiai susijęs su mažesniu nedarbo lygiu – 2022 metais ES 25-74 metų amžiaus grupės žmonės neturintys aukštojo išsilavinimo sudarė 74,1 proc. visų nedirbančių, o Lietuvoje – 70 proc. (Eurostat, 2022c).

Socialinis liftas. Aukštasis išsilavinimas veikia kaip socialinis liftas – EBPO (2018) duomenimis aukštasis išsilavinimas padeda užtikrinti didesnę socialinę mobilumą. Jungtinėse Amerikos Valstijose daugiau nei pusė mažas pajamas gaunančių studentų, įstojusiuju į universitetus 2000-ųjų pradžioje, sulaukę 25-39 metų amžiaus, buvo pasiekę vieną iš dviejų didžiausių pajamų kvintilių (de Alva & Christensen, 2020). Aukštasis mokslas padeda įgyti žinių ir išlavinti įgūdžius, reikalingus sėkmingam įsiliejimui į darbo rinką (Carnevale et al., 2013; Hout, 2012) ir gauti geriau apmokamus darbus (Baum et al., 2010). Aukštosios mokyklos taip pat yra geras ryšių tinklas, kuris kuria motyvuojančią aplinką, padeda plėtoti idėjas ir socialinius bei profesinius tinklus (Behune, 2020). Aukštojo mokslo suteikiama socialinė ir ekonominė nauda jaučiama iš kartos į kartą (Corak, 2013). ES vidutinis aukštojo išsilavinimo lygis yra 48,6 proc. didesnis tarp asmenų, kurių tėvai turi aukštą išsilavinimą nei tarp tų, kurių tėvai turi žemą išsilavinimą, 70,8 proc. ir 22,2 proc. atitinkamai (Europos Komisija, 2022).

Mokymasis visą gyvenimą. ES prognozuoja, kad tobulėjant technologijoms ir keičiantis darbų specifikai, mokymasis visą gyvenimą ir naujų kompetencijų įgijimas taps kritiškai svarbus (Europos Komisija, 2022). ES siekia užtikrinti, kad iki 2030 m. 60 proc. suaugusiųjų kasmet dalyvautų mokymuose ypatingą dėmesį skirdami skaitmeniniams įgūdžiams (Europos Komisija, 2022). 2021 m. 54 proc. 16–74 metų amžiaus žmonių nurodė turintys bent pagrindinius skaitmeninius įgūdžius (56% vyrai, 52% moterys), o ES Skaitmeninio dešimtmečio programoje išklė tikslą, kad tokius įgūdžius turėtų bent 80 proc. visuomenės (ES, 2022). Augant jaunajai kartai, pagrindinius skaitmeninius įgūdžius turinčių žmonių dalis natūraliai augs, visgi augimas nebus pakankamas programos tikslams pasiekti. Tai tik patvirtina suaugusiųjų mokymosi ir kompetencijų ugdymo svarbą. Deja, kaip jau minėta, žemesnį išsilavinimą turintys asmenys rečiau

dalyvauja mokymuose ir apsunkena savo padėtį darbo rinkoje – vertinant darbingumą, ES lygmeniu žemo išsilavinimo suaugusieji (32% darbingumas) yra aiškiai nepalankioje padėtyje palyginus su vidutinį ir aukštą išsilavinimą turinčiais asmenimis (50% ir 79% darbingumas atitinkamai) (Europos Komisija, 2022). EBPO (2022) duomenimis aukštą išsilavinimą turintys žmonės dažniau dalyvauja paskaitose, dirbtuvėse, mokymuose ir pozityviau žiūri į mokymąsi visą gyvenimą. Taip pat, aukštą išsilavinimą turintys asmenys yra linkę mokymuisi ir savišvietai skirti didesnę savo pajamų dalį (Horrigan, 2016). Taigi, aukštasis išsilavinimas yra tiesiogiai susijęs su mokymusi visą gyvenimą (Europos Komisija, 2022), kuris yra kritiškai svarbus ES ekonomikai ir darbo rinkai.

Nusikalstamumas, ksenofobija ir rasizmas. Aukštą išsilavinimą turintys žmonės dažniau kuria saugią bendruomenę – tyrėjai Hjalmarsson ir Lochner (2012) apibendrinę tarptautinius rezultatus pateikė išvadą, jog aukštą išsilavinimą turintieji rečiau dalyvauja nusikalstamoje veikloje. Kitas tyrimas, atliktas Vandala ir Bendall (2019), parodė, jog nusikaltėliai, turintys aukštą išsilavinimą, rečiau nusižengia antrą kartą, nei tie, kurie yra kartą nusižengę ir neturi aukštojo išsilavinimo.

Aukštasis išsilavinimas prie bendruomenės saugumo prisideda ne tik mažesniu nusikalstamumu, bet ir mažesne ksenofobijos ir rasizmo raiška (Katz & Hass, 1988). Pettigrew ir Meertens (1995) atliktas tyrimas taip pat susiejo aukštą išsilavinimą su mažesniu išankstiniu nusistatymu bei stereotipiniu požiūriu. Tuo tarpu Japonijoje atliktas tyrimas (Nukaga, 2006) rodo, kad asmenys, įgiję aukštą išsilavinimą yra mažiau linkę į ksenofobišką mąstyseną, negu asmenys baigę tik mokyklą. Tą patvirtina ir Lietuvoje atlikta apklausa (Sipavičienė et al., 2010), kurios duomenimis lietuviai, turintys tik pagrindinį išsilavinimą, imigrantus vertina kritiškiau nei baigusieji aukštąją mokyklą. Mažinti ksenofobijos ir rasizmo apraiškas yra itin svarbu, nes imigrantų Lietuvoje kasmet daugėja (Oficialios statistikos departamentas, 2022b), o lietuvių požiūris į imigrantus išlieka labiau neigiamas nei kitų europiečių (Jarašiūnaitė-Fedosejeva et al., 2021).

Pilietinis įsitraukimas. Aukštą išsilavinimą turintys žmonės dažniau įsitraukia į visuomenines bei politines veiklas nei žemesnį išsilavinimą turintys asmenys (Henn, 2007). Tokie žmonės, aktyviau balsuoja rinkimuose, tiek nacionaliniuose, tiek Europos Parlamento (van der Meer & Tolsma, 2014). 2006 metais Campbell savo knygoje apžvelgęs įvairius tyrimus, pabrėžė, kad aukštasis išsilavinimas ir didesnis įsitraukimas į aktyvizmą bei kovą už socialinį teisingumą yra susiję. ES jaunų žmonių politinio įsitraukimo tyrimo duomenimis, aukštą išsilavinimą turintys žmonės dažniau balsuoja, dalyvauja demokratiniuose ir politiniuose procesuose (Deželan, 2023).

Taip pat, aukštesnį išsilavinimą turintys žmonės dažniau savanoriauja (Gesthuizen & Scheepers, 2012; Omoto & Snyder, 1995).

Sveikatos raštingumas. Aukštesnį išsilavinimą turintys žmonės turi ir aukštesnį sveikatos raštingumą (Droomers et al., 2013; Šulinskaitė, 2020). Pasak Pasaulinės sveikatos organizacijos (1998): sveikatos raštingumas reiškia žinių, asmeninių įgūdžių ir pasitikėjimo lygį, leidžiantį pagerinti asmeninę ir bendruomenės sveikatą, keičiant asmeninį gyvenimo būdą ir gyvenimo sąlygas; sveikatos raštingumas gerina žmonių prieigą prie informacijos apie sveikatą ir gebėjimą efektyviai ją naudoti, todėl yra itin svarbus. Sveikatos raštingumas yra būtinas norint tinkamai pasirūpinti savo sveikata (Droomers et al., 2013). Žemas sveikatos raštingumas yra siejamas su prastesne sveikata (Bennett et al., 2009; Berkman et al., 2011) ir ypač apsunkina lėtinėmis ligomis sergančius asmenis (Davis et al., 2006; Paasche-Orlow & Wolf, 2007; Peterson et al., 2011). Tyrimai rodo, kad aukštesnį sveikatos raštingumą turintys asmenys mažiau rūko, rečiau vartoja alkoholį (Berkman et al., 2011). Apibendrinant, aukštesnį sveikatos raštingumą turintys asmenys propaguoja sveikesnę gyvenseną (Sorensen et al., 2012).

Taigi, aukštojo mokslo nauda yra didžiulė – išsilavinusių žmonių reikia ne tik darbo rinkai ar ekonominiam augimui, bet ir visuomenei, siekiant aktyvesnio piliečių įsitraukimo į visuomeninę bei pilietinę veiklą, mažinant nusikaltimų skaičių ir kuriant bendruomenę priimančią visus, t.y., mažiau ksenofobišką. Visgi, nepaisant naudos visuomenei bei ekonominės aukštojo mokslo naudos asmeniui, Lietuvoje stojančiųjų skaičius krenta.

Požiūris į aukštąjį mokslą ir įtaką darantys veiksniai

Požiūrio įtaka

Planuotos elgsenos teorija tvirtina, jog įsitikinimai, požiūris yra susijęs su ketinimais, kurie galiausiai yra atsakingi už veiksmus (Ajzen, 1991). Taigi, požiūris į aukštąjį mokslą gali turėti įtakos sprendimui studijuoti ar nestudijuoti. Pozityvesnį požiūrį į aukštąjį mokslą turintys abiturientai dažniau renkasi studijas universitete, dažniau įsitraukia į papildomas paruošiamąsias programas. Yra svarbus ne tik pačių mokinių požiūris, bet ir jų tėvų bei draugų – esant pozityviam aukštojo mokslo vertinimui artimoje aplinkoje, didėja tikimybė siekti universitetinio išsilavinimo (Hossler & Gallagher, 1987). Požiūris taip pat yra susietas su akademinė motyvacija – mokiniai, teigiamai vertinantys mokslą deda daugiau pastangų į mokymąsi, rečiau praleidžia pamokas (Pourfeiz, 2016). Svarbus ne tik požiūris į aukštąjį mokslą, bet ir požiūris į mokyklą, mat teigiamas mokymosi sistemos vertinimas yra susijęs su akademinė grove (Moe et al, 2009). Mokantis mokykloje, pozityvus požiūris daro įtaką įsitraukimui į akademinę veiklą, pasiekimams ir

pažymiams. Geresnius pažymius turintys mokiniai palankiau vertina aukštąjį mokslą, dažniau svartso stoti į universitetą, o savo įstojimo šansus vertina geriau nei tie, kurių pažymiai prastesni (STRATA, 2020).

Lytis ir lyčių stereotipai

Vyrai ir moterys skiriasi biologiškai, tačiau šie skirtumai nėra asmenybės bruožų, polinkių ar skirtingų pomėgių priežastis (Išgirsk, n.d.). Biologinė lytis (angl. sex) yra tik pagrindas pagal kurį konstruojama socialinė lytis (angl. gender) per visuomenėje išvystytus lūkesčius, normas abiem lytims, kurios daro įtaką vaikų socializacijai ir auklėjimui nuo pat gimimo. Būtent socialinė lytis yra atsakinga už vyrų ir moterų polinkius į tam tikras sritis, nes tai yra auklėjimo pasekmė (Išgirsk, n.d.). Vertinant lytį kaip faktorių, kuris gali turėti įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą, omenyje turima socialinė lytis, o ne biologinė.

Dėl įvairių socialinių ir kultūrinių normų abiem lytims vyraujančio skirtingo berniukų ir mergaičių auklėjimo, vaikai į švietimo sistemą įsilieja su skirtingais įgūdžiais ir lūkesčiais. Stereotipiškai, mergaitės yra auklėjamos būti paklusnesnės, ramesnės negu berniukai (Halim et al., 2013). Tėvai yra linkę daugiau kalbėtis su mergaitėmis, jos yra dažniau skatinamos bendrauti su suaugusiais, dėka ko jos išvysto platesnį žodyną bei iškalbą (Fernald et al., 2013; Leaper et al., 1998). Šios savybės padeda mergaitėms sėkmingiau startuoti mokykloje, mokytojai mergaites laiko komunikablesnėmis nei berniukai (Braun & Clarke, 2006). Tinkamesnis pasiruošimas mokyklai kuria pozityvesnę ryšį su mokykla bei lemia aukštesnius mokymosi rezultatus (Morgan et al., 2009). Geresnis santykis su mokslu gali būti viena iš priežasčių, kodėl merginų švietimo sistemoje lieka daugiau po privalomojo amžiaus (Oficialios statistikos departamentas, 2023b).

Visgi, Merkio, Purvaneckienės, Ruškaus ir Kazlauskaitės (2000) atliktas Lietuvos mokytojų ir mokinių tyrimas parodė, jog mergaitėms pamokų metu yra skiriama mažiau dėmesio, jos mažiau įtraukiamos į diskusijas ir nėra skatinamos užsiimti tiksliais mokslais, o mokymo programa suteikia daugiau galimybių berniukų intelektiniam vystymuisi. Tokios tendencijos mokykloje lemia mažesnę mergaičių pasitikėjimą savimi ir daro įtaką jų akademinėms aspiracijoms (Merkys et al., 2000). Tyrimai rodo, kad siekiant profesijos tiksliausiuose moksluose svarbus pasitikėjimas savimi, nes šiose srityse vyrauja didesnė konkurencija (Diekman et al., 2017; Su et al., 2012). Taigi, mokyklos aplinkos nulemtas mažesnis pasitikėjimas savimi, gali tapti viena iš priežasčių, kodėl merginos rečiau renkasi tiksluosius mokslus nei vaikinai.

Merkio ir kt. (2000) tyrimo respondentai vyrams priskyrė galios profesijas bei profesijas susijusias su technika, tiksliais mokslais, o, pavyzdžiui, mokytojo profesija buvo priskirta

moterims ir įvardinta kaip netinkama vyrams. Tai tampa netiesioginiu profesiniu orientavimu ir gali turėti įtakos vėlesniems merginų ir vaikinų profesiniams pasirinkimams. Profesinis orientavimas mokyklose yra viena iš priežasčių, kodėl skiriasi vaikinų ir merginų pasirinkimai – mergaitės mokyklose rečiau skatinamos rinktis tiksliuosius mokslus, tad renkantis mokslų kryptį 11-toje klasėje gali nepasirinkti dalykų, reikiamų stojant į tam tikras gamtos ir tikslųjų mokslų sritis universitete, tuo tarpu berniukai stereotipiškai raginami studijuoti inžineriją ir rinkits atitinkamus dalykus (Lietuvos moterų lobistinė organizacija, 2022). Lietuvos moterų lobistinės organizacijos - LMLO - (2022) tyrimo metu apklausti ekspertai taip pat kritikavo profesinį konsultavimą mokyklose, kuris vykdomas laisva forma ir dažnai yra persmelktas lyčių stereotipų. Didžiausi profesiniai, akademiniai skirtumai tarp lyčių pasirinkimų susiformuoja būtent dėl stereotipiškos aplinkos – mokytojų, vadovėlių, tėvų auklėjimo ir viešojo diskurso (LMLO, 2022).

Europos lyčių lygybės institutas (2016) lyčių stereotipus apibrėžia kaip „išankstinės mintys, remiantis kuriomis moterims ir vyrams pasirinktinai priskiriami vaidmenys ir savybės, kurias sąlygoja ir apriboja jų lytis“. Lyčių stereotipai vaikus pasitinka nuo gimimo – tėvai jau naujagimiams ir kūdikiams priskiria ne tik skirtingos spalvos drabužius ar skirtingus žaislus, bet, kaip jau minėta, skirtingai su jais bendrauja, mergaitėms skirdami daugiau bendravimo laiko ir žodžių apie emocijas, o berniukams apie pasiekimus ir pasisekimus (Leaper et al., 1998; Litfin et al., 2017; Wienclaw, 2011). Pavyzdžių kaip tėvų elgesys skiriasi priklausomai nuo vaiko lyties yra apstu – tėvai yra linkę su berniukais žaisti agresyviau, o su mergaitėmis švelniau, berniukai nuo mažens sulaukia daugiau laisvės tyrinėjant aplinką nei mergaitės, mergaitės skatinamos nesipykti, o berniukams sakoma neverkti ir nerodyti emocijų (Wienclaw, 2011). Leaper, Kristin ir Anderson (1998) metaanalizė patvirtino, kad berniukai dažniau giriami už emocijų valdymą ir tvirtą saviraišką, o mergaitės už malonias socialines interakcijas. Sulaukę 14-20 mėnesių vaikai jau renkasi žaislus atitinkančius lyčių stereotipus; o per pirmuosius gyvenimo metus pradeda formotis asociatyvus tinklas, sujungiantis, kas yra „vyras“ ir „moteris“ pradedant nuo išvaizdos ypatybių (plaukų ilgis, balso tembras) bei antraisiais metais į tinklą prisijungia ir lyčių elgesio vaidmenys, kuriuos vaikai pastebi artimoje aplinkoje (tėvai, broliai ir seserys, kt.) (Serbin et al., 2011). Serbin ir kiti tyrimo autoriai (2011) pabrėžia, kad ankstyvas stereotipinių žaislų pasirinkimas gali nulemti vaikų pažintinį ir socialinį vystymąsi, elgesio raidą, motyvuoti vėlesnę veiklą ir pomėgius pagal lyčių stereotipus.

Ankstyvoje vaikystėje suformuoti lyčių stereotipai išlieka ir mokykloje – iš LMLO tyrime (2022) dalyvavusių respondentų (tiek mokinių, tiek mokytojų), pusė yra linkę manyti, kad moterys dažniau vadovaujasi emocijomis nei loginiu mąstymu, kad vyrai yra geresni lyderiai ir jų pareiga

išlaikyti šeimą, o moterų – rūpintis vaikais. Ketvirtadalis tyrime dalyvavusių moksleivių tvirtino, kad mokytojai merginas skatina rinktis socialinius mokslus, o vaikus kreipia į tiksluosius. Bendrai paėmus abi respondentų grupes, daroma išvada, kad mokyklose vyrauja profesijų pasirinkimo pagal lytį normalizavimas (LMLO, 2022). Lyčių stereotipai ir vaidmenys atsispindi ir mokymo(si) priemonėse (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2019). Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (LGKT) atliktas tyrimas (2019), kurio metu buvo išanalizuotos visų bendrojo ugdymo programos dalykų mokymo(si) priemonės išleistos po 2011 metų, atskleidė, kad lyčių stereotipai atsispindi ne tik nagrinėjamuose tekstuose, bet ir vaizdinėje medžiagoje bei užduočių formuluotėse. Moteriškos lyties veikėjos dažnai vaizduojamos kaip antraeiliai personažai, mergaičių elgesys kūrinuose yra vertinamas griežčiau, jos yra siejamos su grožio sritimi ir išvaizda, kas yra žalinga jų radai, nes yra ugdomas savo vertės suvokimas kitų akyse. Berniukai dažnai siejami su pasiekimais, savarankiškais sprendimais, maištingu elgesiu, o nuolatinis pasiekimų sureikšminimas kelia spaudimą ir stresą, formuoja priklausomybę nuo galios, didina destruktivaus elgesio riziką. Nelygiavertis moterų ir vyrų atvaizdavimas istorijos, gamtos mokslų vadovėliuose, formuoja suvokimą, kad moterys yra mažiau nusipelnusios, mažiau gabios, o vyrai yra visokeriopai pranašesni (LGTK, 2019).

Lyčių stereotipai paveikia mokymosi rezultatus ir savęs vertinimą, pavyzdžiui, mergaitėms ir berniukams pelnius tokius pačius pasiekimus matematikoje, berniukai vis tiek save vertins pozityviau nei mergaitės (Correll, 2001). Stereotipų nulemtas savęs (nu)vertinimas, iš dalies paaiškina, kodėl vaikinai dažniau renkasi matematiką ir kitus tiksluosius mokslus, o merginos – socialinius (Correll, 2001). Dažnai girdimi lyčių stereotipai sukelia stereotipų grėsmę – tyrimai rodo, kad įvairių užduočių rezultatai gali būti paveikti, jei prieš jų atlikimą ištransliuojamos stereotipinės nuostatos (parodomos seksistinės reklamos, sumenkinami vienos ar kitos lyties gebėjimai) (Moe, 2019; Steele & Aronson, 1995). Dargužaitės ir Litvinaitės (2019) atlikta tyrimų apžvalga patvirtino, kad stereotipai veikia motyvaciją, profesinės veiklos pasirinkimus ir rezultatus, stereotipai taip pat apsunkina moterų galimybes siekti tam tikrų profesijų. Lyčių stereotipai, nurodantys, kas yra „vyriška“ ir „moteriška“ sukelia aiškią lyčių segregaciją profesinuose laukuose, kas riboja akademinis ir profesinius pasirinkimus, įsidarbinimo galimybes ir sustiprina atotrūkį tarp vyrų ir moterų atlyginimų (Europos lyčių lygybės institutas, 2017b). Tyrimai rodo, kad lyčių stereotipai labiau paveikia vaikus, nei merginas, o ypač – vaikus iš žemesnės socioekonominės klasės (Purvanekienė, 2012). Tyrimai atskleidė, kad stereotipiškas suvokimas, kas yra kas yra „vyriška“, kas yra „moteriška“, kas priimtina vienai ir kitai lyčiai, dažnai stabdo vaikus iš žemesnės socioekonominės klasės nuo aukštojo mokslo – jei vaikas nėra gabus

tiksliesiems mokslams, jis dažniau rinksis iškart įsilieti į darbo rinką ar tęsti mokslus profesinėje mokykloje, nei studijuoti „moterišką“ dalyką aukštojo mokykloje (Purvaneckienė, 2012). Aukštesnė socioekonominė klasė yra mažiau paveiki stereotipams, joje mažesnę reikšmę turi stereotipinis „tikro vyro“ idealas, o išsilavinimas yra vertybė, taigi socioekonominė klasė yra dar vienas faktorius, kuris gali turėti įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą.

Socioekonominė klasė

Socioekonominė padėtis apibrėžiama pagal išsilavinimą, pajamas ir profesinę veiklą (Berns, 2003). Kalbant apie vaikus, žiūrima į jų tėvų ar globėjų padėtį. Socioekonominė klasė neišvengiamai turi įtakos vaikų gyvenimui – žemesnėje socioekonominėje klasėje augantys vaikai dažniau susiduria su sveikatos iššūkiais, mokymosi sunkumais bei prastesnėmis įsidarbinimo galimybėmis užaugus (APA, 2010). Amerikoje atlikti tyrimai rodo, kad žemos socialinės klasės poveikis juntamas dar prieš gimimą, pavyzdžiui, jei nėščioji gyvena užterštoje vietoje ar yra linkusi į žalingus įpročius (JAV Sveikatos ir žmonių aptarnavimo departamentas, 2000). Vėliau, vaikai iš žemos socioekonominės klasės dažniau patiria vystymosi sutrikimus bei visokeriopai susiduria su prastesniu gerbūviu namuose (Bradley & Corwyn, 2002). Būtent nuo šeimos socialinės padėties priklauso vaikų pasirengimas mokyklai ir sėkmė moksle (Ramsey, 2004; Trakšelys, 2008). Žema socioekonominė klasė su prastesniais akademiniais pasiekimais buvo susieta dar 60-aisiais, kai JAV tyrėjas James Coleman kartu su komanda atliko nelygybės švietimo sistemoje tyrimą ir atrado, kad vaikai iš žemesnės socioekonominės klasės prasčiau atlikdavo testus, dažniau nebaigdavo gimnazijos ir rečiau stėjo į universitetus palyginus su bendraamžiais iš aukštesnės socioekonominės klasės (Coleman et al., 1966). Ši sąsaja globali, Europoje ją įrodančių duomenų netrūksta. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje pasitvirtino Coleman (1966) tyrimo rezultatai – žemesnės socioekonominės klasės vaikai pelno prastesnius pažymius testuose ir egzaminuose (Education Endowment Foundation, 2018). Lietuvoje – panašūs rezultatai. 2022 metais pasirodžiusioje Nacionalinės švietimo agentūros (NŠA) publikacijoje „Mokinių iš (ne)palankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo(si) pasiekimai ir parama jų veiksmingam mokymuisi“ nurodoma, kad remiantis tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų (TIMSS, PISA) rezultatais, akivaizdu, jog žema socioekonominė klasė turi įtakos akademiniam pasiekimams tiek Lietuvoje, tiek Europoje ir Azijoje. Per visus TIMSS tyrimo ciklus, kuriuose dalyvavo Lietuva (nuo 1995 m. iki 2019 m.), matoma tendencija, kad kuo mokykloje daugiau mokinių iš žemesnės socioekonominės klasės, tuo prastesni mokyklos pasiekimai matematikos ir gamtos mokslų srityse (NŠA, 2022). 2020 metais Algirdo Zabulionio atlikta PISA duomenų antrinė analizė taip pat

atskleidė, kad Baltijos šalyse bei Lenkijoje akademiniai pasiekimai priklauso nuo socioekonominės aplinkos ir nuo mokyklos vietovės, t.y. mokykla esanti kaime savo ruožtu irgi priklauso nuo žemesnio socioekonominio konteksto.

Žemesni akademiniai pasiekimai mokykloje bei kiti vaikystėje patirti iššūkiai dėl žemesnės socioekonominės klasės yra tik vienas iš kelių faktorių, kuriais socialinė klasė daro įtaką aukštojo mokslo siekimui bei prieinamumui. Studijų kaina, pragyvenimo išlaidos taip pat yra itin svarbūs faktoriai, kurie labiau paveikia žemesnės socioekonominės klasės atstovus (Kučaidze, 2020). Su studijomis susijusias išlaidas kaip svarbų faktorių įvardina ir Europos Komisija (2022), pabrėždama, jog studijų įmokos bei galimybė gauti paramą gali nulemti aukštojo mokslo prieinamumą. Šis fenomenas taip pat yra globalus, aukštojo mokslo prieinamumas priklauso nuo tėvų pajamų visose ES valstybėse (EBPO, 2012). Žemesnėje socioekonominėje klasėje užaugę vaikai taip pat yra linkę neįvertinti aukštojo mokslo suteikiamos naudos ir pervertinti su mokslu susijusias išlaidas, kas lemia tai, jog jie renkasi prastesnes, tačiau pigesnes aukštąsias mokyklas, trumpesnes studijų programas (Kučaidze, 2020). Svarbu paminėti ir tai, kad įvairios stipendijos ar valstybės finansuojamos studijų vietos, nėra išsigelbėjimo ratas žemesnės socioekonominės klasės jaunuoliams – šie finansiniai palengvinimai atitenka geresnius mokymosi rezultatus demonstruojantiems studentams bei abiturientams, o žemos socioekonominės klasės atstovai dažnai mokosi prasčiau nei vaikai iš turtingesnių šeimų (Lazutka & Šliužaitė, 2012). Taigi, prastesnė finansinė situacija tampa stabdžiu planuojant akademinę ateitį, o įstojus į aukštąją mokyklą ji lieka studijas apsunkinančiu inkaru. Žemesnės socioekonominės klasės studentai dažniau dirba, nei jų bendramoksliai iš pasiturinčių šeimų (Metcalf, 2003). Jungtinėje Karalystėje atliktame tyrime (Metcalf, 2003) tvirtinama, jog studentams dirbant nukenčia paskaitų ir seminarų lankomumas, namų darbų kokybė, mažiau laiko skiriama savarankiškam mokymuisi, tad krenta ir mokymosi rezultatai. Svarbus ir gyvenamosios vietos aspektas – daugiau žemesnės socioekonominės klasės šeimų gyvena kaime, rajonuose (Oficialios statistikos portalas, 2020). Šios gyvenvietės yra labiau nutolusios nuo Lietuvos aukštųjų mokyklų, taigi padidina finansinę naštą žemesnės socioekonominės klasės vaikams – studijuodami jie neturi galimybės gyventi tėvų/globėjų namuose. Dėl šios priežasties padidėja išlaidos reikalingos pragyvenimui.

Tėvų išsilavinimo lygis yra dalis socioekonominės klasės kintamojo ir turi svarią įtaką vaikų akademinėms ambicijoms. Kaip pabrėžia jau minėta ES ataskaita (2021), išsilavinimo lygis žmonių, kurių tėvai turi aukštojo mokslo diplomą/us, yra 48,6 proc. didesnis, ne tų, kurių tėvai yra įgiję žemesnį išsilavinimą. Iljinos ir Purvaneckienės (2011) atliktas 12-tos klasės moksleivių tyrimas, taip pat pabrėžė tėvų išsilavinimo įtaką – aukštesnis tėvų išsilavinimas yra susijęs su

geresniais mokymosi rezultatais, didesniu įsitraukimu į užklasines veiklas bei papildomą mokymąsi. Motinų turinčių aukštąjį išsilavinimą vaikai dažniau planuoja studijas universitete ir rečiau planuoja iškart dirbti po mokyklos nei žemesnį išsilavinimą turinčių motinų vaikai. Tyrimo autorės (2011) nustatė statistiškai reikšmingą ryšį tarp mokinių socioekonominės klasės ir jų tolesnės akademinės veiklos ar įsidarbinimo planų bei profesijos pasirinkimo ir (pasi)tikėjimo tolesnio mokymosi galimybe.

Vyraujantis požiūris į aukštąjį mokslą

Lietuvoje, nors studentų skaičius kasmet mažėja, požiūris į aukštąjį mokslą išlieka daugiau teigiamas nei neigiamas (ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, 2022; STRATA, 2020). STRATA tyrimas (2020) atskleidė, kad aukštasis mokslas svarbus kas antram abiturientui, o jo būtinybės nesureikšmina tik kas septintas. Tyrimo duomenimis, merginoms aukštasis išsilavinimas yra svarbesnis – aukštąjį mokslą kaip svarbų įvardino 67 proc. merginų ir tik 39 proc. vaikinių. Planus su aukštesniu mokslu taip pat dažniau sieja gimnazijų moksleiviai, nei pagrindinių mokyklų dešimtokai ar vidurinio išsilavinimo siekiantys profesinėse mokyklose. STRATA tyrimo (2020) duomenys patvirtino, kad žemesnės socioekonominės klasės abiturientai aukštąjį mokslą yra linkę nuvertinti, o planuojantys iškart po mokyklos įsilieti į darbo rinką tai argumentuoja greičiau pasiekiamą finansinę nepriklausomybę bei geresne padėtimi visuomenėje. ISM (2022) atlikto tyrimo, kuriame dalyvavo 9-12 klasių moksleiviai, duomenimis 29 proc. mokinių neįsivaizduoja ateities be aukštojo išsilavinimo. Apie 30 proc. moksleivių teigia norintys siekti aukštojo išsilavinimo, o apie 50 proc. mano, jog „reikia“. Tyrime pastebima, kad didmiesčių moksleivių požiūris į aukštąjį mokslą yra pozityvesnis nei moksleivių iš mažesnių miestų ir gyvenviečių. Nuomonė apie aukštąjį mokslą taip pat priklauso nuo ateities karjeros aspiracijų – norintieji tapti vadovais ar vadovėmis labiau vertina studijas universitete, nei svajojantys dirbti nuomonės formuotojais ar formuotojomis.

Europoje žingsnis iš mokyklos į universitetą irgi dažnu atveju yra suvokiamas kaip „savaime suprantamas“ – tą patvirtina šešiose šalyse (Airijoje, Anglijoje, Danijoje, Ispanijoje, Lenkijoje, Vokietijoje) atliktas lyginamasis tyrimas (Brooks et al., 2020). Visgi, tyrime pažymima, kad studentai dažnai nežino aukštojo mokslo prasmės. Dalis studentų kaip prasmę suvokia asmeninį tobulėjimą ir žinių gilinimą, kiti įvardija, kad aukštasis mokslas padės susirasti geresnį darbą.

Visgi, Europoje atlikti tyrimai daugiau dėmesio skiria priežastims, dėl kurių jaunuoliai anksčiau laiko iškrenta iš švietimo sistemos nei jų požiūriui į aukštąjį mokslą. Atliktos analizės ir tyrimai nurodo, kad finansiniai sunkumai, socioekonominė klasė, prasti mokymosi rezultatai dažnai

tampa priežastimi palikti švietimo sistemą (CEDEFOP, 2016; Hauschildt et al., 2021). Pastebima, kad moterys, dažniau nei vyrai, meta mokslus, kad galėtų rūpintis šeima (CEDEFOP, 2016). Tuo tarpu JAV atlikta daugiau tyrimų, kurie gilinaisi į asmenines priežastis nestudijuoti, nes tyrimai rodo, kad išsprendus finansinę naštą (t.y. skyrus stipendijas mokslams bei pragyvenimui), vis tiek didelė dalis abiturientų nesirinktų aukštojo mokslo (Edge Research & HCM Strategists, 2022). Pasirinkę nestudijuoti ar mesti mokslus, kaip priežastis įvardija per didelį stresą ir spaudimą, neužtikrintumą dėl profesijos bei didesnę uždarbio nei mokslo svarbą (Edge Research & HCM Strategists, 2022). Iš pastarajame tyrime dalyvavusių respondentų, tik 35 proc. įvardijo matantys „puikią“ universiteto studijų vertę, o 62 proc. įvardijo, kad universitetinės studijos būtų vertos išlaidų tada, jei po baigimo profesiją atitinkantis darbas būtų garantuotas. Kitas JAV atliktas tyrimas (RNL & Modern Campus, 2022) atskleidė, kad 53 proc. Z kartos gimnazijos moksleivių abejoja, kad aukštasis mokslas yra vertas finansų, laiko ir pastangų. Tarp baigusių universitetą, 49 proc. teigia, jog studijos atnešė asmeninį bei intelektualinį tobulėjimą, 44 proc. tvirtina, kad aukštasis mokslas pagerino jų įsidarbinimo galimybes. Įdomu tai, kad vyrai dažniau nei moterys teigia, kad aukštasis mokslas nėra būtinas siekiant gero darbo bei aukštų pajamų (20% ir 26%) (Parker, 2021).

Taigi, vyrauja dvi aiškios stovyklos – manantys, kad aukštasis mokslas yra svarbus bei naudingas ir manantys, kad aukštasis mokslas nėra vertingas. Mokslo vertę dažnai kvestionuoja jaunoji karta, todėl yra svarbu įsigilinti į jų nuomonę aukštojo mokslo atžvilgiu, mat būtent jie yra potencialūs ateities studentai.

„Habitus“ – formuojančios patirtys ir socialinė aplinka

Socioekonominė klasė, tėvai, mokykla, įvairūs stereotipai – visa tai sudaro mūsų aplinką, kuri neišvengiamai daro įtaką besiformuojančiai pasaulėžiūrai, sprendimams, asmenybės bruožams. Socialinės aplinkos įtakos teoriją – „Habitus“ – iškėlė Pierre Bourdieu, savo darbuose daugiausiai dėmesio skyręs kultūros, valdžios ir socialinių struktūrų santykiui ir aplinkos įtakai (Grenfell, 2008). „Habitus“ apibūdina kaip mūsų auklėjimas, patirtys ir socializacija formuoja elgesį ir suvokimą, „Habitus“ tai požiūrių, nuostatų ir vertybių visuma, įgyjama per kasdienes interakcijas su žmonėmis bei aplinka – šeima, mokykla, bendruomenė, visuomenė (Bourdieu, 1997/2014). Patirtys formuoja ir įtvirtina įpročius, kurie lemia sprendimus ir pasirinkimus. Bourdieu teigia (1977/2014), kad būtent per „Habitus“ yra išlaikoma socialinė nelygybė, nes socialinės struktūros daro įtaką jo vystymuisi. „Habitus“ vėliau atkuria ir sustiprina tas pačias struktūras – vaikai, matydami nepasiturinčius, neišsilavinusius tėvus, formuoja tokius pat įpročius, tokį pat požiūrį ir lieka tame pačiame lygmenyje, nesiekdami daugiau. Ši teorija pagrindžia, kaip socioekonominė klasė gali

suformuoti atitinkamą požiūrį bei įsitikinimus ir tapti priežastimi, kodėl joje užaugę vaikai nesiekia aukštojo mokslo ar nemato jame vertės.

Šeima tampa vaikų pirmąja socializacija, aplinka, kurioje vaikai mokosi vertybių, įsitikinimų, elgesio normų. Dėl skirtingų auklėjimo normų berniukams ir mergaitėms, skirtingų žaislų, veiklų, kuriomis yra skatinami užsiimti, lyčių stereotipus vaikai taip pat priima kaip įprastą reiškinį, kuris formuoja jų „Habitus“, jų įsitikinimus, kurie ateityje, net ir pašąmoniškai, gali turėti įtakos sprendimams.

Švietimas yra dar vienas svarbus veiksnys formuojant „Habitus“. Mokyklos, kaip socialinės institucijos, moko vaikus ne tik akademinį žinių, bet ir kultūrinių vertybių bei socialinių normų. Mokyklose neretai sustiprinamos žinutės apie tai, kas tinkama ar netinkama abiem lytims, kokie mokslai yra verti dėmesio ir yra prestižiniai, kokio elgesio tikimasi iš tam tikros socialinės grupės atstovų ir t.t.

Galiausiai, socialinis diskursas, įskaitant žiniasklaidą ir viešąjį diskursą, taip pat prisideda formuojant „Habitus“. Viešasis diskursas gali sustiprinti stereotipus, socialinę nelygybę, patvirtinti įsitikinimus. Viešojoje erdvėje pasirodanti informacija gali turėti įtakos požiūriui ir sprendimams. Taigi, vertinant abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą svarbu atsižvelgti ne tik į ankstyvą socializaciją, gyvenimo bei mokymosi aplinką, bet ir į viešąjį diskursą – ar žiniasklaidoje ir viešojoje erdvėje esama pasisakymų, nuomonių, politinių veiksnių galinčių formuoti nuomonę išsilavinimo atžvilgiu?

Viešasis diskursas Lietuvoje

Faktas, kad Lietuva yra viena iš labiausiai išsilavinusių šalių Europoje, buvo plačiai publikuojamas žiniasklaidoje (DELFI, 2019; ELTA, 2016; BNS, 2019; Made in Vilnius, 2019; Vijeikytė, 2009). Tuo pačiu, pasirodė ir nuomonės, kad aukštojo išsilavinimo šalyje yra per daug. Buvusi švietimo ir mokslo ministrė Jurgita Petrauskienė 2018 metais teigė, kad Lietuvoje per daug žmonių siekia universitetinio išsilavinimo ir jaunimas geriau rinktųsi kitus kelius, pavyzdžiui profesines mokyklas (Elta, 2018). Panašių nuomonių netrūko ir anksčiau – 2013 metais tuometinė Švietimo ir mokslo ministerijos (dabar Švietimo, mokslo ir sporto ministerija) Studijų, mokslo ir technologijų departamento pavaduotoja Birutė Miškinienė teigė, kad turime daug išsilavinusių žmonių, tačiau gyvenimo kokybė negerėja ir reikia mažinti priėmimą į socialinius mokslus (Valentinavičius, 2013). Nors turintys aukštąjį išsilavinimą rečiau būna be darbo ir greičiau jį susiranda nei neturintieji, skambios žiniasklaidos antraštės skelbė „Sunkios darbų paieškos: su aukštuoju išsilavinimu tenka žygiuoti į darbo biržą“, „Išeitis norint rasti darbą – nuslėpti aukštojo

mokslo diplomą?“, o straipsniuose gausu frazių apie aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių perteklių (Bikauskaitė, 2015; Chockevičiūtė, 2018).

2015 metais buvo parengtas Lietuvos Respublikos (LR) profesinio mokymo įstatymo pakeitimas (LR profesinio mokymo įstatymo papildymas, 2015), remiantis faktu, kad reikia didinti studijuojančių profesinėse mokyklose skaičių. Įstatymo pakeitimo dėka aktyviai keičiamas požiūris į profesines mokyklas, vyksta tinklo pertvarkymas ir yra siekiama pritraukti daugiau jaunimo. Įvardijamas siektinas santykis – 50 proc. jaunimo profesinėse mokyklose ir 50 proc. aukštosiose mokyklose (šiuo metu yra 30% ir 50%) (LR Seimas, n.d.). Tačiau, vis besikeičiant priėmimo politikai ir tvarkai, nestigo ir kalbų, kad tiek į aukštąsias mokyklas, tiek į kolegijas priima „bet ką“, kad į aukštąjį mokslą ateina nepasirengę pirmakursiai, dėl ko krenta studijų kokybė, o kolegijoms kyla grėsmė išnykti (Murauskaitė, 2020). Vėlgi, konstruojamas naratyvas, kad Lietuvoje per daug žmonių siekia aukštojo išsilavinimo, kad ne visi yra verti studijų galimybių, kad didesnis universitetų populiarumas kelia grėsmę kolegijoms. Vėliau, 2021 metais, LR Seimas priėmė Mokslo ir studijų įstatymo pataisas, kuriomis buvo patikslintas priėmimas į aukštąsias mokyklas (Rudaitis, 2021). Šios pataisos įsigalios nuo 2024 metų ir jomis bus suvienodintas priėmimas į valstybės finansuojamas ir nefinansuojamas vietas – stojantieji turės būti išlaikę tris valstybinius egzaminus, atitikti minimalaus vidurkio bei konkursinio balo reikalavimus. Iki šių pakeitimų, stojantiems į valstybės nefinansuojamas vietas pakanka būti išlaikius vieną valstybinį egzaminą. Taigi, nauji pakeitimai kiek sumažintų aukštojo mokslo prieinamumą, keliant reikalavimus stojantiems į valstybės nefinansuojamas vietas. Visgi, ateinantys bendrojo ugdymo programų pakeitimai numato mažinti valstybinių egzaminų svorį ir įvesti vertinimą panašesnį į kaupiamąjį – tarpiniai vertinimai III ir IV gimnazinėse klasėse leistų užfiksuoti mokinių pažangą ir motyvaciją, į ką galėtų atsižvelgti ir aukštosios mokyklos. Tarpiniai patikrinimai, sumažintas brandos egzaminų rezultatų svoris, privalomas brandos darbas bei tolygiau išskaidytas mokymasis galėtų geriau paruošti abiturientus studijoms ir padidinti aukštojo mokslo prieinamumą (15min, 2021). Tačiau yra ir kita pataisų monetos pusė – žinių patikrinimas prieš vidurines klases tampa privalomas, kurio neišlaikiusieji galės rinktis perlaikymą ar kurso (t.y. 10-tos klasės) kartojimą, kas gali padidinti mokinių, paliekančių mokyklą po pagrindinio ugdymo, skaičių.

Taigi, kol Europos Sąjunga signalizuoja apie aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų trūkumą ateityje, Lietuvos viešajame diskurse teigiama, kad šalyje aukštojo mokslo diplomai netenka vertės, mat jį turinčių yra perteklius, siūloma mažinti priimamų studentų skaičių ir baiminamasi, kad universitetai „atima“ studentus iš kolegijų. Taip pat keliami reikalavimai stojantiems į aukštąsias mokyklas, argumentuojant studijų kokybės gerinimu. Tokios žinutės,

transliuojamos žiniasklaidos ir valdžios institucijų atstovų, gali paveikti požiūrį į aukštąjį mokslą, sumenkinant jo vertę.

Tyrimo metodika ir etika

Tyrimo metodika. Tyrimo tikslui įgyvendinti, t.y. išsiaiškinti Lietuvos abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą ir kaip jis skiriasi, jei skiriasi, tarp lyčių ir socioekonominių klasių atstovų bei kokią įtaką tam turi lyčių stereotipai ir įvertinus abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą, atsakyti į klausimą, kokie veiksniai turi įtakos abiturientų sprendimui studijuoti, pasirinkta atlikti kiekybinį tyrimą. Duomenys buvo surinkti elektronine apklausa, kuri buvo išsiųsta el. paštu (kiekvienos mokyklos raštinei bei administracijai) į 365 mokyklas Lietuvoje, kuriose yra (ar potencialiai yra – dvi mokyklos pateikė atsakymą, kad šiuo metu dvyliktos klasės moksleivių neturi) dvylikta klasė.

Populiacija ir tiriamieji. 2022-2023-ųjų mokslo metais Lietuvoje mokosi 22133 abiturientai, iš kurių 10513 yra vaikinai ir 11620 merginos, atitinkamai 47,5 proc. ir 52,5 proc. (Oficialios statistikos departamentas, 2023b). Apklausą užpildė 585 mokiniai. Atsižvelgiant į populiacijos dydį, toks tiriamųjų skaičius yra pakankamas užtikrinti 4 proc. paklaidos ribą bei 95 proc. pasikliautinąjį intervalą. Apklausoje dalyvavo 402 merginos ir 170 vaikinų, 68,7 proc. ir 29,1 proc. atitinkamai. 13 užpildžiusių (2,2%) prie lyties nurodė „kita“. Dauguma apklaustųjų (95%) mokosi valstybinėse mokyklose ir gyvena mieste (37,9%). Iš likusių apklaustųjų 25,8 proc. gyvena miestelyje, 19,5 proc. kaime ir 16,8 proc. didmiestyje.

Apklausa. Elektroninę apklausą sudarė 15 uždarų klausimų, iš kurių pirmasis buvo skirtas apklaustųjų sutikimui gauti. Siekiant užtikrinti, kad apklausą pildo tik abiturientai, antras klausimas buvo skirtas nustatyti, kurioje klasėje tiriamasis ar tiriamoji mokosi. Mokinio/ės socioekonominėi klasei nustatyti buvo skirti klausimai apie mamos (globėjos) ir tėčio (globėjo) išsilavinimą bei šeimos finansinę padėtį. Apklaustieji taip pat turėjo nurodyti, kokį išsilavinimo laipsnį planuoja įgyti.

Požiūriui į aukštąjį mokslą nustatyti buvo parengti 11 teiginių, kuriuos tiriamieji turėjo įvertinti 5 taškų Likerto skalėje (kai 1 yra „visiškai nesutinku“ ir 5 yra „visiškai sutinku“). Teiginiai parengti remiantis Abun (2021) tyrime naudota požiūrio vertinimo skale. Abun tyrė universiteto studentų požiūrį į aukštąjį mokslą, tad skalė buvo pritaikyta moksleiviams.

Vienas klausimas buvo skirtas įvertinti finansinį aukštojo mokslo prieinamumą, apklaustieji turėjo sutikti arba nesutikti su teiginiais apie galimą šeimos išlaikymą, studijų kainos prieinamumą bei reikiamybę dirbti. 5 taškų Likerto skalė buvo pasitelkta ir vertinant papildomus faktorius, kurie gali turėti įtakos sprendimui studijuoti ar nestudijuoti. Šių (ne)motyvuojančių faktorių skalė buvo paimta ir pritaikyta iš žurnalo „Kur stoti?“ atliktos moksleivių apklausos (2015). Likerto skalė taip pat pritaikyta vertinant abiturientų požiūrį į aukštojo mokslo svarbą visuomenėje ir jų (ne)pritarimą lyčių stereotipus atliepiančiams teiginiams. Pastarieji teiginiai

paimti iš 2020 metais vykdyto moksleivių ir mokytojų tyrimo (Visų reikalas, 2020). Paskutiniame klausime tiriamieji buvo paprašyti nurodyti, kas juos motyvuoja, jei motyvuoja, siekti aukštojo išsilavinimo. Ties šiuo klausimu prie galimų atsakymo variantų buvo palikta galimybė įrašyti savo atsakymą. Šia galimybe pasinaudojo 43 tiriamieji.

Tyrimo etika. Tyrimas atliktas laikantis etikos normų bei duomenų apsaugos teisės aktų. Tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo temą bei tikslą, jiems buvo užtikrintas konfidencialumas bei anonimiškumas, jokia identifiukuoti leidžianti informacija nebuvo renkama. Taip pat buvo nurodyta galimybė nutraukti apklausą bet kuriuo metu su garantija, kad jokie duomenys nebus panaudoti. Dalyviams buvo suteikti kontaktiniai duomenys bei informacija apie galimybę susisiekti kilus klausimams ar norint gauti tyrimo rezultatus.

Hipotezės. Remiantis darbo uždaviniais bei atlikta literatūros analize, keliamos šios hipotezės, kurios bus nagrinėjamos empirinėje dalyje:

1. Teigiamą požiūrį į aukštąjį mokslą turintys abiturientai dažniau planuoja baigti universitetą nei turintys neigiamą požiūrį.
2. Merginos dažniau planuoja įgyti aukštesnį išsilavinimą nei vaikinai.
3. Merginų požiūris į aukštąjį mokslą yra pozityvesnis nei vaikinų.
4. Abiturientai, pasižymintys stereotipišku lyties vertinimu, labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą ir šiam ryšiui įtakos turi lytis.
5. Stereotipiškas lyties vertinimas neigiamai veikia santykį tarp socioekonominės klasės ir požiūrio į aukštąjį mokslą.
6. Aukštesnės socioekonominės klasės abiturientai dažniau planuoja siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo nei žemesnės socioekonominės klasės abiturientai.
7. Žemesnės socioekonominės klasės abiturientų požiūris į aukštąjį mokslą yra labiau neigiamas nei aukštesnės socioekonominės klasės abiturientų.
8. Žemesnį finansinį aukštojo mokslo prieinamumą turintys abiturientai labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą nei turintys aukštesnį finansinį prieinamumą.
9. Abiturientų, manančių, kad aukštasis mokslas yra svarbus visuomenėje, požiūris į jį yra pozityvesnis, nei manančių, kad visuomenėje aukštasis išsilavinimas nėra svarbus.
10. Abiturientai, manantys, kad aukštasis mokslas yra svarbus visuomenėje, dažniau planuoja siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo, nei abiturientai, manantys, kad visuomenėje jis nėra svarbus.

Duomenų paruošimas analizei. Apklauso duomenys buvo surinkti naudojantis „Google“ apklausų įrankiu, kuris registruoja tekstinius duomenis. Prieš duomenis perkeliant į statistinių analizių įrankį „IBM SPSS Statistics“, tekstinės reikšmės buvo perkoduotos į skaitines. Skaitiniai duomenys vėliau buvo perkelti į SPSS įrankį ir statistiškai išnagrinėti.

Apklausoje buvo skirta 11 teiginių požiūriui į aukštąjį mokslą įvertinti. Kadangi 5 teiginiai buvo neigiamai suformuluoti (pvz: Aukštasis išsilavinimas nėra svarbus), jie visų pirma buvo perkoduoti, kad skaitinės reikšmės turėtų vienodą reikšmę. Tuomet 11 teiginių buvo patikrinti naudojant pagrindinės ašies faktorių analizę (angl. principal axis factor analysis), Bartlett sferiškumo testo rezultatai buvo statistiškai reikšmingi ($p < 0.001$). Taigi, šiam duomenų rinkiniui buvo tikslinga naudoti faktorių analizės modelį. Buvo sukurti trys faktoriai, kurių tikrinė vertė (angl. eigenvalue) didesnė nei 1. Kartu šie faktoriai yra atsakingi už 63,3 proc. variacijos. Pirmasis faktorius sudarytas iš 6 teiginių, kurių tematika buvo sėkmė darbo rinkoje bei karjere. Šio faktoriaus tikrinė vertė 4,3 ir jis paaiškino didžiausią dalį variacijos – 39,5 proc. Antrasis faktorius įtraukė 6 teiginius, kurių didžioji dauguma sutapo su pirmojo faktoriaus teiginiais. Šio faktoriaus tikrinė vertė 1,6 ir jis paaiškino 14,6 proc. variacijos. Trečiasis ir paskutinis faktorius buvo sudarytas iš 6 teiginių – visų neigiamos formuluotės teiginių. Faktoriaus tikrinė vertė 1 ir jis atsakingas už 9,2 proc. variacijos.

Atlikto patikimumo testo, į kurį buvo įtraukti visi 11 teiginių, patikimumo rezultatas aukštas: Cronbach $\alpha = 0,835$ ir nė vienas pašalintas teiginys nepadidintų patikimumo. Kadangi skalė patikima, buvo suformuotas naujas kintamasis „Požiūris“ ($M = 3,07$, $SD = 0,67$). Taigi, visų moksleivių požiūrio vidurkis yra neutralus.

Finansinis prieinamumas apklausoje buvo įvertintas 8 teiginiais. Kadangi jų formuluotės taip pat skyrėsi (neigiamos ir teigiamos), neigiamai suformuluoti teiginiai buvo perkoduoti. Pagrindinės ašies faktorių analizės rezultatai: Bartlett sferiškumo testas statistiškai reikšmingas ($p < 0.001$), sukurti du faktoriai, kurių tikrinė vertė didesnė nei 1 ir kurie kartu paaiškina 52,9 proc. variacijos. Pirmąjį faktorių sudarė 6 teiginiai (nepateko gyvenamosios vietos teiginiai), jo tikrinė vertė 2,6 ir jis paaiškina 32,8 proc. variacijos. Antrąjį faktorių sudarė du teiginiai apie gyvenamąją vietą. Faktoriaus tikrinė vertė 1,6, paaiškinta 20,1 proc. variacijos. Visgi, nuspręsta dviejų teiginių apie gyvenamąją vietą neįtraukti į galutinį finansinio prieinamumo kintamąjį. Šie teiginiai, ne tik nebuvo įtraukti į pirmąjį faktorių, bet ir atsižvelgus į apklauso dalyvių gyvenvietes, matyti, kad dauguma yra iš kaimų ir miestelių. Universitetai bei aukštojo mokslo mokyklos Lietuvoje yra didmiesčiuose, tad akivaizdu, kad studentai iš kitų gyvenviečių negalėtų gyventi pas tėvus ir privalėtų nuomotis. Patikimumo analizė patvirtino, kad išėmus du teiginius apie gyvenamąją vietą,

patikimumas didėja, galutinė Cronbach, $\alpha=0,715$. Iš 6 teiginių buvo suformuotas naujas kintamasis „Finansinis prieinamumas“ ($M=1,63$, $SD=0,29$),

Tokie pat veiksmai atlikti ir su aukštojo mokslo svarbos visuomenėje teiginiais. Faktorių analize patikrinus teiginius, matuojančius požiūrį į aukštojo mokslo svarbą visuomenėje, gautas Bartlett sferiškumo testas statistiškai reikšmingas ($p<0.001$) ir sukurtas vienas faktorius, kurio tikrinė vertė didesnė nei vienas, t.y. 3,5. Šis faktorius paaiškina 50 proc. variacijos. Patikimumo testo rezultatai taip pat geri – Cronbach, $\alpha=0,834$. Sukurtas naujas kintamasis „Svarba visuomenėje“ ($M=2,67$, $SD=0,73$).

Paskutinė faktorių analizė atlikta su 11 teiginių apie lytis. Bartlett sferiškumo testas statistiškai reikšmingas ($p<0.001$), sukurti trys faktoriai. Pirmąjį faktorių, kurio tikrinė vertė 4,6, sudarė visi 11 teiginių. Šis faktorius paaiškina 42,2 proc. variacijos. Likę du faktoriai paaiškina 32,8 proc. variacijos. Patikimumo testo duomenimis, Cronbach $\alpha=0,855$. Remiantis šiais rezultatais, sukurtas naujas kintamasis „Stereotipiškas lyčių vertinimas“ ($M=3,2$, $SD=0,39$).

Siekiant nustatyti socioekonominę klasę, sudarytas naujas kintamasis iš tėvų išsilavinimo bei finansinės šeimos padėties – „Socioekonominis statusas“ ($M=2,18$, $SD=0,6$). Kintamasis sukurtas svertinio vidurkio principu, finansinei padėčiai priskiriant didesnę svorį (Berns, 2003). Finansinei padėčiai priskirtas svoris buvo 0,5, o tėvų išsilavinimo lygiu po 0,25.

Požiūrio į aukštąjį mokslą ir akademinį siekių analizė

Paruošus duomenis bei sukūrus naujus kintamuosius, buvo atliktos statistinės analizės išskeltoms hipotezėms iširti.

Neparametrinis testas ir ANOVA analizė. Dažnių lentelės duomenimis, 61,4 proc. apklaustų merginų planuoja baigti universitetą. Vaikinių – 60 proc. Didesni skirtumai tarp lyčių ir akademinį siekių atsiskleidžia žvelgiant į žemesnius išsilavinimo lygius: baigti kolegiją planuoja 19,4 proc. merginų ir 12,4 proc. vaikinių, baigti tik mokyklą atitinkamai planuoja 7 proc. ir 11,8 proc. Tiesa, profesinę mokyklą planuoja baigti daugiau merginų – 5,7 proc, o vaikinių 3,5 proc. Tačiau didesnis procentas vaikinių (12,4%) yra neapsisprendę dėl ateities akademinį planų lyginant su merginomis (6,4%). Skirtumų statistinis reikšmingumas buvo patikrintas pasitelkus Mann-Whitney U testą. Rezultatai atskleidė, kad akademinį siekių skirtumai tarp lyčių nėra statistiškai reikšmingi ($U=32309,000$, $p=0,239$). Hipotezė, kad merginos dažniau planuoja įgyti aukštesnį išsilavinimą nei vaikinai, atmesta.

Tiriant trečiąją tyrimo hipotezę, jog merginų požiūris į aukštąjį mokslą yra pozityvesnis nei vaikinių, visų pirma suformuotos dvi dažnių lentelės: vienoje atsispindėjo kaip skiriasi teiginių „aukštasis išsilavinimas yra būtinas siekiant pagerinti gyvenimo kokybę“ ir „uždirbti daug pinigų yra svarbiau nei įgyti aukštąjį išsilavinimą“ vertinimas tarp lyčių. Daugiau merginų nei vaikinių visiškai sutinka su pirmuoju teiginiu, atitinkamai 15,7 proc. ir 11,8 proc. Tarp visiškai nesutinkančių daugiau vaikinių nei merginų, atitinkamai 11,8 proc. ir 4,5 proc. Vaikinai dažniau nei merginos visiškai pritaria antrajam teiginiui, kad pinigų uždirbti yra svarbiau (22.4% ir 13.7%). Siekiant įvertinti bendrą požiūrį į aukštąjį mokslą ir skirtumus tarp lyčių atlikta One-way ANOVA analizė. Prieš ją atliekant, buvo įvertintos analizės prielaidos. Nepriklausomumo prielaida patenkinta, normalumo prielaida buvo įvertinta ir patenkinta pasitelkiant histogramas ir atliekant Shapiro-Wilk testą, kurio rezultatas buvo statistiškai nereikšmingas ($p=0,698$). Prielaidos pažeistos nebuvo. Variacijos homogeniškumas buvo ištirtas naudojant Levene testą, kuris buvo statistiškai nereikšmingas ($p=0,838$). Kadangi visos prielaidos buvo patenkintos, analizės duomenys buvo įvertinti – požiūris į aukštąjį mokslą statistiškai reikšmingai skiriasi tarp lyčių $F(2, 582) = 11,2$ $p < 0,001$. Lyginant grupes tarpusavyje, Tukey HSD testas atskleidė, kad vidutinis merginų požiūris į aukštąjį mokslą ($M=2,96$, $SD=0,64$) statistiškai reikšmingai skiriasi nuo vaikinių ($M=3,15$, $SD=0,68$) bei nuo kitų ($M=3,67$, $SD=0,57$). Vaikinių ir kitų požiūris į aukštąjį mokslą nesiskiria statistiškai reikšmingai. Trečioji hipotezė, kad merginų požiūris į aukštąjį mokslą yra pozityvesnis nei vaikinių, patvirtinta.

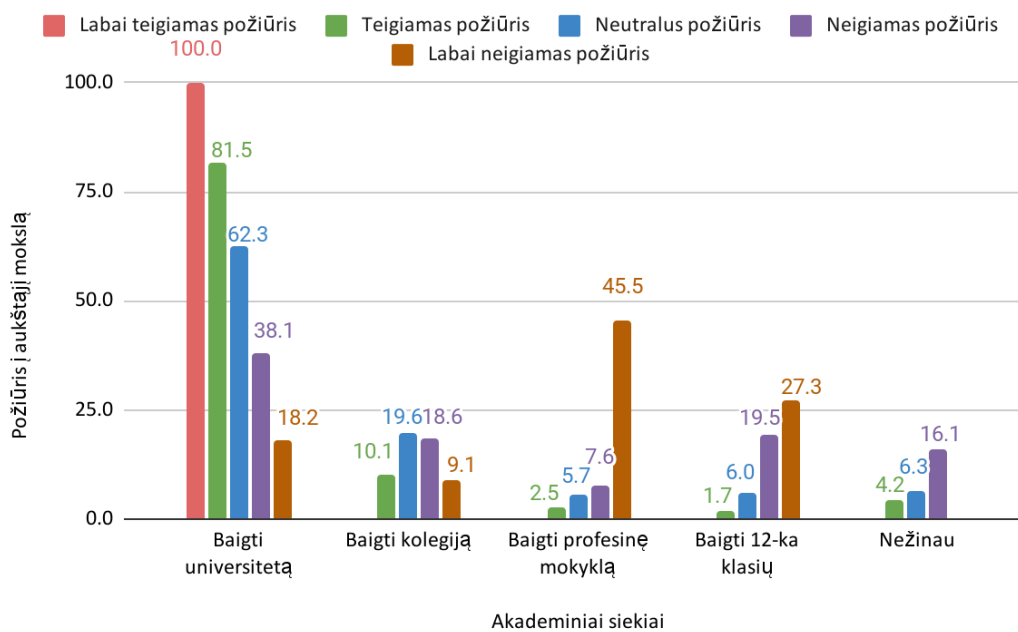
Ranginė regresija. Pirmoji hipotezė „teigiamą požiūrį į aukštąjį mokslą turintys abiturientai dažniau planuoja baigti universitetą nei turintys neigiamą požiūrį“ išnagrinėta pasirinkus ranginę regresiją, nes akademiniai siekiai yra laikomi ranginiu kintamuoju, nuo žemiausio „baigti mokyklą“ iki aukščiausio „baigti universitetą“. Prieš vertinant statistinės analizės rezultatus, patikrinta proporcingų šansų prielaida – paralelinių linijų testas (angl. test of parallel lines) statistiškai nereikšmingas $p=0,68$, taigi prielaida yra tenkinama. Chi-kvadrato testo rezultatai statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$), kas indikuoja, jog ranginės regresijos modelis yra tinkamas pasirinktiems duomenims. Vertinant požiūrio į aukštąjį mokslą koeficiento įverčius, matyti, kad gerėjant požiūriui daugiau abiturientų planuoja įgyti aukštąjį išsilavinimą. Ryšio santykis 1,1, 95%[0,81, 1,31], $WaldX^2(1)=69,28$, $p < 0,001$. Nagelkerke pseudo $R^2 = 0,13$, taigi 1,3 proc. variacijos akademinuose siekiuose paaiškina požiūris į aukštąjį mokslą. Santykis tarp dviejų kintamųjų teigiamas, tačiau silpnas. Visgi, pirmoji hipotezė yra patvirtinta.

Akademinių siekių pasiskirstymas pagal požiūrį į aukštąjį mokslą pavaizduotas pagal dažnių lentelės duomenis. Teigiamai vertinantys aukštąjį mokslą dažniau planuoja baigti

universitetą, nei neigiamą požiūrį turintys (81,5% ir 18,2% atitinkamai). Turintys neigiamą požiūrį į aukštąjį mokslą dažniausiai planuoja baigti profesinę mokyklą.

Paveikslas nr. 1

Požiūris į aukštąjį mokslą ir akademiniai siekiai

Ranginė regresija naudota ir tiriant šeštąją hipotezę. Paralelinių linijų testas statistiškai nereikšmingas $p=0,067$, o Chi-kvadrato testas statistiškai reikšmingas ($p<0,001$). Nepriklausomojo kintamojo (socioekonominės klasės) koeficiento įverčiai rodo, kad didėjant socioekonominėi klasei, tikimybė planuoti baigti universitetą didėja, tikimybės santykis 0,56, 95% $[0,26, 0,86]$, $WaldX^2(1) = 13,96$, $p < 0,001$. Pseudo $R^2 = 0,033$, taigi socioekonominė klasė paaiškina 3,3 proc. variacijos akademinuose siekuose. Santykis ir tarp šių dviejų kintamųjų yra statistiškai reikšmingas, tačiau nėra stiprus. Visgi šeštoji hipotezė, jog aukštesnės socioekonominės klasės abiturientai dažniau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo nei žemesnės socioekonominės klasės abiturientai patvirtinta.

Hipotezė, teigianti, jog abiturientai, manantys, kad aukštasis mokslas yra svarbus visuomenėje, dažniau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo, nei abiturientai, manantys, kad visuomenėje jis nėra svarbus irgi ištirta pasitelkus ranginę regresiją. Paralelinių linijų testas statistiškai nereikšmingas ($p=0,19$), Chi-kvadrato testas statistiškai reikšmingas ($p<0,001$). Analizės duomenys rodo, jog vertinant aukštąjį mokslą kaip svarbų visuomenėje, dažniau planuojama siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo, tikimybės santykis 1,076, 95% $[0,834, 1,318]$, $WaldX^2$

(1)=75,967, $p < 0,001$. Pseudo $R^2=0,154$, taigi socioekonominė klasė paaiškina 15,4 proc. variacijos akademiniuose siekuose. Remiantis analizės duomenimis, 10-toji hipotezė patvirtinta.

Linijinė regresija. 7-9 hipotezės ištirtos pasitelkiant linijinės regresijos analizę, nes skaičiavimuose naudojami tęstiniai kintamieji, t.y. požiūrio į aukštąjį mokslą, finansinio prieinamumo, socioekonominės klasės vidurkiai. Taip pat kintamieji ir jų tarpusavio ryšys tenkina linijinės regresijos prielaidas.

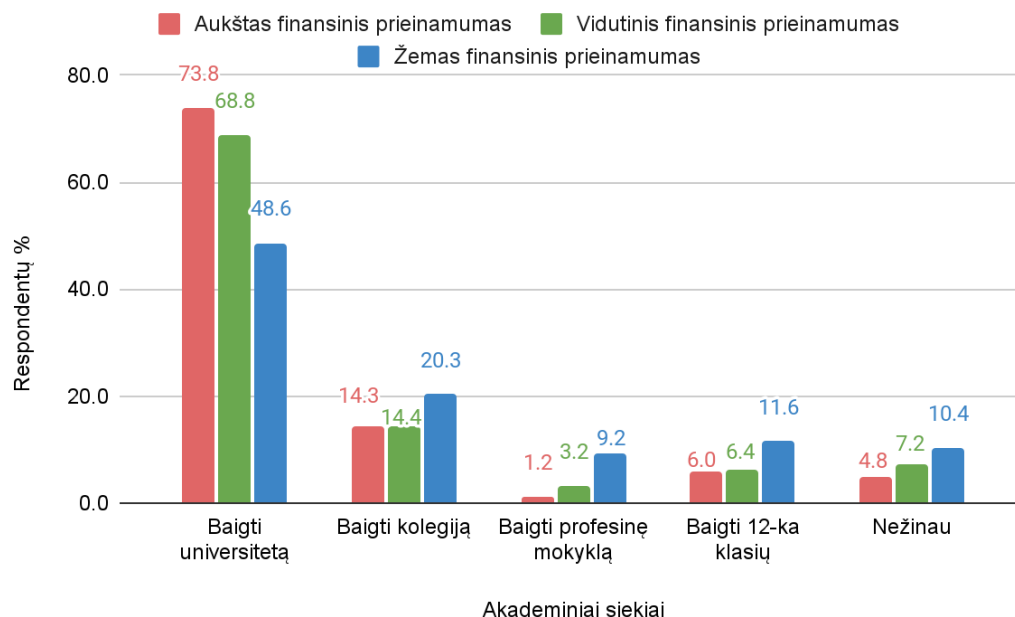
7-toji hipotezė teigia, jog žemesnės socioekonominės klasės abiturientų požiūris į aukštąjį mokslą yra labiau neigiamas nei aukštesnės socioekonominės klasės abiturientų. Linijinės regresijos duomenimis, socioekonominė klasė paaiškina 1,8 proc. variacijos tiriamųjų požiūryje į aukštąjį mokslą $R^2=0,018$, $F(1, 461)=8,36$, $p=0,004$. Aukštesnė socioekonominė klasė numato pozityvesnį požiūrį į aukštąjį mokslą per 0,14, 95 proc. patikimumu, jog populiacijoje šis skaičius yra tarp 0,04 ir 0,25, $t=2,89$, $p=0,004$, 95%[0,04, 0,25]. Numatymo efektas pozityvus ir silpnas ($b^*=0,13$). Remiantis šiais duomenimis, septinta hipotezė patvirtinama.

8-toji hipotezė vertina ar žemesnį finansinį prieinamumą turintys abiturientai labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą. Dažnių lentelė, kuriai sudaryti naudotas ranginis finansinio prieinamumo kintamasis (nuo žemo finansinio prieinamumo iki aukšto), atskleidė, kad abiturientai, kurių finansinis aukštojo mokslo prieinamumas yra žemas, dažniau nesutinka, kad aukštasis išsilavinimas yra būtinas norint būti sėkmingu darbo rinkoje, nei tie, kurių finansinis prieinamumas aukštas, atitinkamai 35,5 proc. ir 29,8 proc. Taip pat, aukštą prieinamumą turintys abiturientai dažniau tvirtina, jog aukštasis išsilavinimas yra būtinas siekiant geresnės gyvenimo kokybės nei abiturientai su žemu finansiniu prieinamumu, 13,1 proc. ir 6 proc. atitinkamai. Linijinės regresijos duomenimis, 3,4 proc. variacijos požiūryje į aukštąjį mokslą yra paaiškinta finansinio prieinamumo, $R^2 =0,034$, $F(1, 583)=20,44$, $p<0,001$. Didėjant finansiniam prieinamumui, požiūris į aukštąjį mokslą kinta pozityviai per 0,14. Būdami 95 proc. tikri, galime teigti, kad populiacijoje kimas yra tarp 0,23 ir 0,59, $t=4,52$, $p<0,001$, 95%[0,23, 0,59]. Numatymo efektas pozityvus ir silpnas ($b^*=0,18$). Hipotezė, jog žemesnį finansinį aukštojo mokslo prieinamumą turintys abiturientai labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą nei turintys aukštesnį finansinį prieinamumą, patvirtinta.

Žemiau pateikiami dažnių lentelės duomenys iliustruojantys, jog aukštą finansinį prieinamumą turintys abiturientai dažniau planuoja įgyti universitetinį išsilavinimą nei žemą finansinį prieinamumą turintys abiturientai.

Paveikslas nr. 2

Finansinis prieinamumas ir akademiniai siekiai.

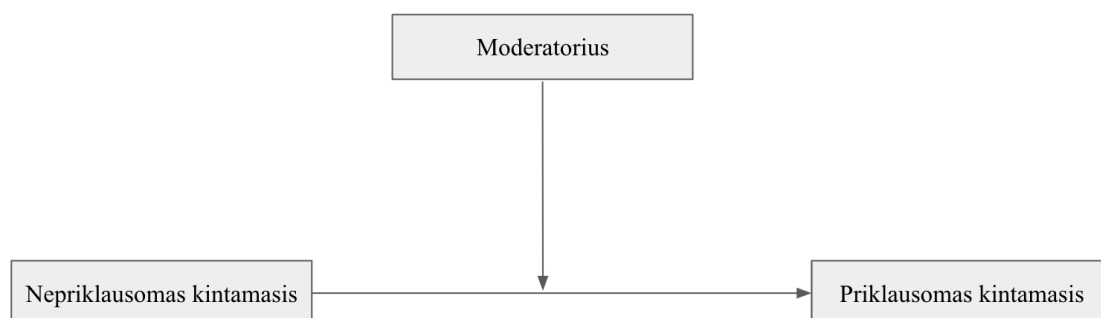

Galiausiai linijinė regresija pasitelkta tiriant hipotezę, jog abiturientų, manančių, kad aukštasis mokslas yra svarbus visuomenėje, požiūris į jį yra pozityvesnis, nei manančių, kad visuomenėje aukštasis išsilavinimas nėra svarbus. Analizės duomenimis, 29,6 proc. variacijos požiūryje į aukštąjį mokslą paaiškina aukštojo mokslo svarbos visuomenėje vertinimas, $R^2=0,296$, $F(1, 583)=244,5$, $p<0,001$. Manymas, jog aukštasis mokslas yra svarbus visuomenėje, turi teigiamą įtaką požiūriui į aukštąjį mokslą, skaičiais išreikštą 0,49, $t=15,6$, $p<0,001$, 95%[0,43, 0,55]. Efektas pozityvus ir vidutiniškas, $b^*=0,54$. Hipotezė patvirtinta.

Moderacija. Ketvirtoje ir penktoje hipotezėje iškeltas moderacijos efektas, kuriam patikrinti buvo pasitelktas SPSS programos priedas PROCESS v4.2 sukurtas Andrew F. Hayes ir skirtas nagrinėti mediaciją bei moderaciją. Abi hipotezės išanalizuotos naudojant PROCESS modelį 1.

Paveikslas nr. 3

PROCESS modelis 1

Hipotezės „abiturientai, pasižymintys stereotipišku lyties vertinimu, labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą ir šiam ryšiui įtakos turi lytis“ analizės rezultatuose matyti, kad interakcijos testas tarp nepriklausomo kintamojo (stereotipiško požiūrio) ir moderatoriaus (lyties) yra statistiškai nereikšmingas, $p=0,12$. Stereotipinio požiūrio įtaka požiūriui į aukštąjį mokslą taip pat statistiškai nereikšminga, $b=0,02$, $SE=0,22$, $95\%[-0,16, 0,71]$. Atsižvelgiant į statistiškai nereikšmingus duomenis, ketvirtoji hipotezė yra atmetama.

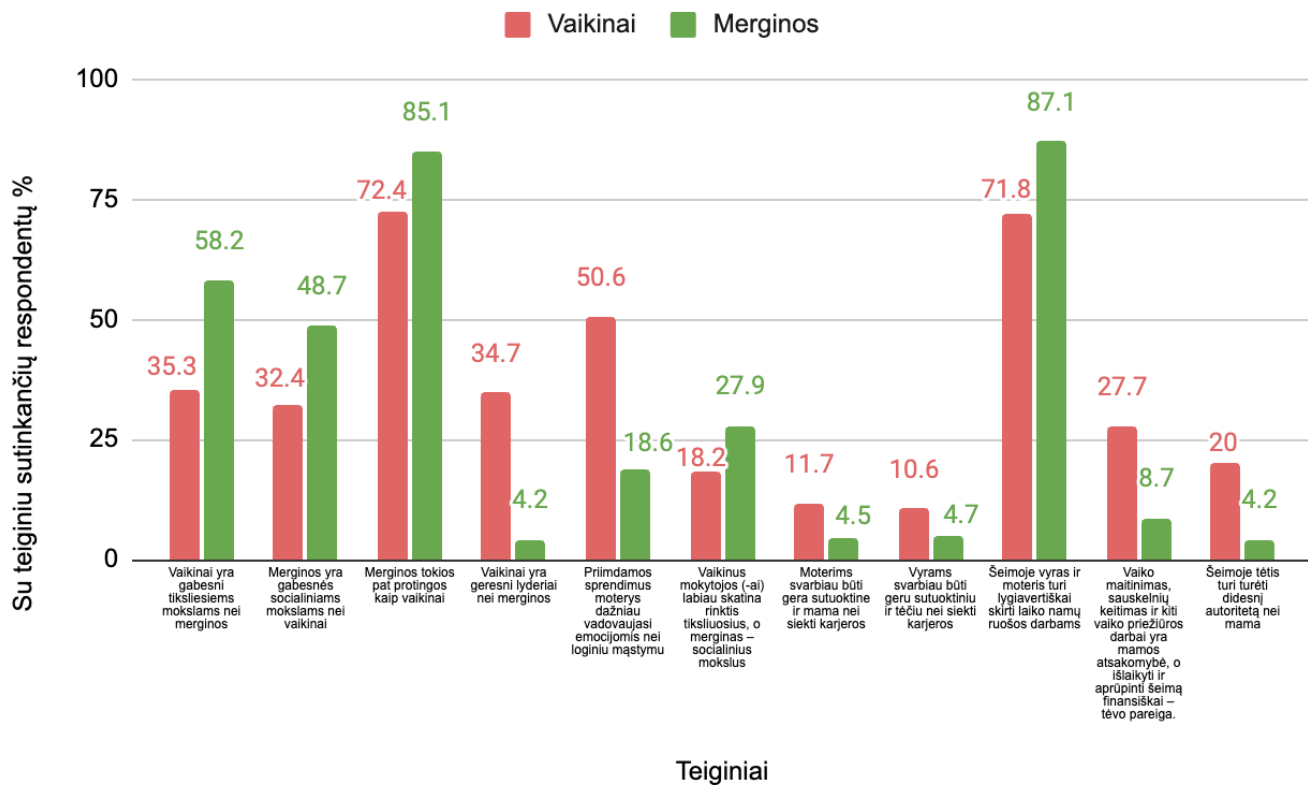
Penktosios hipotezės PROCESS analizės rezultatai panašūs. Interakcijos tarp socioekonominės klasės ir stereotipinio požiūrio testo rezultatai nebuvo statistiškai reikšmingi $p=0,12$. Socioekonominės klasės neturi ir statistiškai reikšmingos įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą $b=-0,53$, $SE=0,44$, $95\%[-1,41, 0,34]$. Penktoji hipotezė, stereotipiškas lyties vertinimas neigiamai veikia santykį tarp socioekonominės klasės ir požiūrio į aukštąjį mokslą atmesta.

Papildomos analizės

Lyčių stereotipai. Tyrimo metu lyčių stereotipai Lietuvos abiturientų tarpe buvo papildomai išanalizuoti. Iš pradžių įvertinta, koks procentas respondentų sutinka su lyčių stereotipus atspindinčiais teiginiais. Didžioji dauguma apklaustų merginų (58,2%) sutinka su teiginiu, jog vaikinai yra gabesni tiksliesiems mokslams nei merginos. Kiek mažiau merginų (48,7%) mano, kad jos yra gabesnės socialiniams mokslams nei vaikinai. Vaikinai išsiskiria dažnai pritardami teiginiui, jog yra geresni lyderiai nei merginos (34,7%) bei sutikdami su teiginiu, kad merginos priimdamos sprendimus dažniau vadovaujasi emocijomis nei loginiu mąstymu (50,6%). Sutikimas su šiais ir kitais teiginiais pavaizduotas 4 paveiksle pateiktame žemiau.

Paveikslas nr. 4

Sutikimas su lyčių stereotipus atspindinčiais teiginiais

Vaikinų ir merginų požiūrių skirtumai buvo patikrinti pasitelkus nepriklausomos imties T-testą. Testo rezultatai parodė statistiškai reikšmingus skirtumus stereotipiškame lyčių vertinime tarp vaikinų ($M=3,04$, $SD=0,42$) ir merginų ($M=3,27$, $SD=0,36$), $t(570)=7,11$, $p=0,008$. Poveikis vidutinio stiprumo, Cohen's $d=0,59$. Taigi, vaikinai statistiškai reikšmingai mažiau stereotipiškai vertina lytis.

Taip pat buvo išanalizuoti skirtumai tarp socioekonominių klasių, tačiau skirtumai buvo statistiškai nereikšmingi tarp aukštos ($M=3,22$, $SD=0,36$), vidutinės ($M=3,15$, $SD=0,43$) ir žemos ($M=3,01$, $SD=0,37$) socioekonominių klasių. Tai reiškia, kad socioekonominė klasė neturi įtakos stereotipiniam požiūriui į lytis, $F(3,459)=1,61$, $p=0,18$.

Motyvuojantys faktoriai. Nors motyvuojantys faktoriai nebuvo įtraukti į hipotezes, svarbu žinoti, kas motyvuoja, jei motyvuoja, abiturientus rinktis aukštąjį mokslą, kokios sąlygos jiems yra svarbios. Vertinant faktorius, kurie motyvuoja stoti į aukštąją mokyklą (abiturientai galėjo rinktis kelis galimus variantus), iš visų galimų variantų išsiskyrė dažniausiai pasirinktas atsakymas „geresnės darbo perspektyvos“ – jį pasirinko 63,2 proc. apklaustųjų. Daugumą tyrimo dalyvių motyvuoja su karjera bei darbu susiję faktoriai: aukštesnės atlyginimo perspektyvos (60,6%) ir svajonių karjera (55,5%). Motyvuoja ir tėvai (57%), naujos žinios (46%) ir galimybė išvykti (47%). Mažesnę dalį apklaustųjų motyvuoja studentiškos visuomeninės veiklos įvairovė (32,8%), draugai

(32,4%) ir mokyklos bendruomenė (20,5%). Tyrimo dalyviai turėjo galimybę ir pateikti savus variantus, kas juos motyvuoja siekti aukštojo išsilavinimo. 1,3% apklaustųjų teigė, jog motyvuoja patys save, o 1,8% tvirtino, kad niekas jų nemotyvuoja. Tarp pavienių variantų abiturientai minėjo kariuomenės vengimą, svarbių ryšių užmezgimą, kitų kelių nežinojimą bei aplinką, kurioje yra bendraminčių ir bendraamžių.

Atsižvelgiant sąlygas, kurios būtų svarbios abiturientams studijuojant, didžioji dauguma, t.y. 65,1 proc., įvardijo prieinamą studijų kainą kaip labai svarbią. Žemesnės socioekonominės klasės abiturientai šią sąlygą dažniau įvardijo kaip labai svarbią nei aukštesnės socioekonominės klasės atstovai, atitinkamai 78,6 proc. ir 62,4 proc. Galimybė studijuoti valstybės finansuojamoje vietoje taip pat labai svarbi 63,6 proc. apklaustųjų, dar 22,9 proc. ją įvardijo kaip svarbią. Valstybės finansuojamą vietą kaip labai svarbią įvertino panašus procentas aukštesnės ir žemesnės socioekonominės klasės moksleivių, 65,3 proc. ir 67,9 proc. atitinkamai. Galimybė gauti kambarį bendrabutyje irgi svarbi – ją kaip labai svarbią įvardijo 42,7 proc. apklaustųjų. Tendencija nesikeičia, galimybės ir sąlygos palengvinančios finansinę studijų kainą yra labai svarbios didesnei daliai žemesnės nei aukštesnės socioekonominės klasės moksleivių. Bendrabutis labai svarbus 53,6 proc., t.y. didžiajai daugumai žemesnės socioekonominės klasės respondentų ir 40,3 proc. aukštesnės. Kiek mažesnę svarbą tiriamieji teikė galimybei dirbti studijų metu bei galimybei siekti aukštojo išsilavinimo savame ar netoli namų esančiame mieste. Galimybę dirbti kaip labai svarbią įvardijo 34,5 proc. respondentų, o studijavimą netoli namų – 24,3 proc. Pastarąją sąlygą kaip visiškai nesvarbią įvardijo didžiausias procentas apklaustųjų lyginant su kitomis sąlygomis – 11,1 proc.

Diskusija

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Lietuvos abiturientų požiūrį į aukštąjį mokslą ir kaip jis skiriasi, jei skiriasi, tarp lyčių ir skirtingų socioekonominių klasių atstovų bei kokią įtaką tam turi lyčių stereotipai. Atsižvelgiant į literatūrą, požiūris yra laikomas stipriu lemiančiu faktoriu priimant sprendimus (Ajzen, 1991). Atliktos Lietuvos abiturientų apklausos duomenimis, požiūris į aukštąjį mokslą yra susijęs su akademiniais siekiais – kuo pozityvesnis požiūris, tuo didesnė tikimybė planuoti baigti universitetą. Tuo tarpu labiau neigiamą požiūrį turintys abiturientai dažniau planuoja rinkti profesines mokyklas. Šie duomenys patvirtino pirmąją tyrimo hipotezę. Visgi, ryšys rastas tarp šių dviejų kintamųjų yra silpnas, tad teigti, kad akademiniai siekiai priklauso tik nuo požiūrio ar, kad požiūris yra pagrindinis lemiantis faktorius – negalima. Yra kiti veiksniai, kurie daro įtaką požiūriui į aukštąjį mokslą: socioekonominė klasė, finansinis prieinamumas bei aukštojo išsilavinimo vertinimas visuomenėje.

Tyrimo duomenimis, žemesnės socioekonominės klasės abiturientų požiūris į aukštąjį mokslą yra labiau neigiamas nei aukštesnės socioekonominės klasės atstovų. Remiantis literatūra, tokių rezultatų tikėtasi, mat žemesnės socioekonominės klasės mokiniai dažniau prasčiau mokosi bei neįvertina studijų naudos (Coleman et al., 1966; Education Endowment Foundation, 2018; Kučaidze, 2020; NŠA, 2022). Žinoma, su tuo glaudžiai susijęs finansinis prieinamumas – didžioji dauguma apklausos dalyvių pripažįsta, kad tiek studijų kaina (70,3%), tiek pragyvenimo išlaidos (61,9%) yra per didelės, o šie faktoriai stipriau paliečia studentus iš žemesnės socioekonominės klasės (Kučaidze, 2020). Finansinis prieinamumas galiausiai nulemia aukštojo mokslo prieinamumą (Europos Komisija, 2022). Tyrimo duomenimis žemą finansinį prieinamumą turintys abiturientai labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą. Atsižvelgus į sąlygas, kurias abiturientai įvardijo kaip svarbias bei į finansinio prieinamumo įtaką, galima daryti išvadą, kad finansinė parama yra itin svarbi norint pritraukti daugiau studentų, ypač iš žemesnės socioekonominės klasės. Lazutka ir Šliuzaitė (2012) savo tyrime pabrėžė, kad finansinė parama dažniausiai atitenka aukštesnės socioekonominės klasės studentams, vadinasi reikalingos papildomos paramos sistemos. Aukštasis mokslas yra priemonė ne tik kvalifikuotų darbuotojų pasiūlai užtikrinti, bet ir kelti pragyvenimo lygį bei mažinti atotrūkį tarp socioekonominių klasių (Carnevale et al., 2013; Corak, 2013; EBPO, 2018; Hout, 2012).

Galiausiai, požiūris į aukštąjį mokslą dalinai priklauso ir nuo jo suvokiamos svarbos visuomenėje. Abiturientų, manančių, kad aukštasis mokslas yra reikšmingas visuomenėje, kad jis padeda užsitikrinti geresnę padėtį sociume, požiūris į aukštąjį išsilavinimą yra pozityvesnis. Šiuo atveju, viešasis diskursas tampa ypač svarbus – jei socialinėje erdvėje plis kalbos apie aukštąjį

išsilavinimą turinčių žmonių perteklių, jo suvokiama svarba visuomenėje gali kristi, tuo pačiu kristų ir požiūris į aukštąjį mokslą. Norint išlaikyti pozityvų aukštojo mokslo statusą reikalingas valstybės politiką formuojančių žmonių jo svarbos suvokimas bei teigiamos istorijos žiniasklaidoje, susijusios su aukštuoju išsilavinimu.

Visgi, ne visos hipotezės pasitvirtino – tyrimo duomenimis lyčių stereotipai nedaro įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą nei veikia santykį tarp socioekonominės klasės ir požiūrio. Tačiau pastebėtina, jog jie tarp Lietuvos abiturientų yra gajūs. Didžioji dauguma tyrimo dalyvių pripažino, jog mokytojai stereotipiškai skatina rinktis arba tiksluosius mokslus, arba socialinius mokslus, o ir patys mokiniai yra linkę manyti, kad atitinkamai vaikinai ir merginos šiems sritims yra gagesni. Pastebėtina, kad 34,3 proc. apklausoje dalyvavusių vaikinių pritaria teiginiui, jog vyrai yra geresni lyderiai nei merginos. Taip pat, vaikinai dažniau yra linkę manyti, jog uždirbti daug pinigų yra svarbiau nei įgyti aukštąjį išsilavinimą, o tai signalizuoja apie galimus lyčių stereotipus – mūsų visuomenėje dar dažnai pasitaiko nuomonių, kad išlaikyti šeimą yra tikro vyro pareiga (LMLO, 2022). Tokiai nuomonei pritaria ir 27,7 proc. apklausos dalyvių. Lyčių stereotipai neturi įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą, tačiau neatmestina galimybė, kad jie paveikia studijų krypties pasirinkimus (Correll, 2001; Purvaneckienė, 2012). Tolimesni ir detalesni tyrimai apie lyčių stereotipų gausą ir poveikį Lietuvos mokyklose yra reikalingi. Rekomenduotina atlikti longitudinius tyrimus, kurie leistų įvertinti ar bėgant metams situacija keičiasi ir vykdomos stereotipų mažinimo programos yra pakankamos.

Tyrimo duomenimis, požiūris į aukštąjį mokslą skiriasi ir tarp lyčių – merginos yra linkusios aukštąjį mokslą vertinti pozityviau nei vaikinai ar respondentai lytį nurodę kaip „kita“. Merginos dažniau nei vaikinai yra linkusios sutikti su teiginiu, jog aukštasis mokslas yra būtinas norint gerinti gyvenimo kokybę ir yra naudingas karjerai, tačiau rečiau teigia, kad daug uždirbti yra svarbiau nei įgyti aukštąjį išsilavinimą. Yra svarbu atkreipti dėmesį į egzistuojančius skirtumus tarp lyčių ir imtis veiksmų, kad tiek merginos, tiek vaikinai suprastų aukštojo mokslo naudą. Visgi, skirtumai tarp lyčių, nors ne statistiškai reikšmingi, geriau atsiskleidžia vertinant abiturientų akademinį siekius.

Atlikto tyrimo duomenimis, merginos dažniau yra linkusios baigti universitetą nei vaikinai, o vaikinai dažniau pasitenkinti vos 12-kos klasių baigimu. Vėlgi, šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, tačiau į juos atkreipti dėmesį yra pravartu. Vis dėl to, atsižvelgiant į tyrimo rezultatus bei į literatūrą, daryti išvados, kad būtent biologinė lytis lemia sprendimą nestudijuoti irgi negalima – to negali nulemti biologiniai vaikinių ir merginų skirtumai. Tačiau socializacija, skirtingas auklėjimas, skirtingos patirtys mokykloje gali nulemti susidariusius požiūrio skirtumus bei mažesni

vaikinių skaičių aukštojo mokslo sistemoje (Fernald et al., 2013; Halim et al., 2013; Leaper et al., 1998; Morgan et al., 2009; Oficialios statistikos departamentas, 2023a). Yra svarbu žinoti, kad merginos dažniau yra linkusios rinktis aukštąjį mokslą nei vaikinai ir ieškoti būdų, kaip užtikrinti lygiavertę paruošimą ir motyvaciją studijoms abiem lytims. Kaip pastebi Europos Sąjungos specialistai, abiejų lyčių įsitraukimas į aukštąjį mokslą ir į darbo rinką yra būtinas ateities kvalifikuotų darbuotojų paklausai patenkinti (EBPO, 2022).

Finansinis prieinamumas ir socioekonominė klasė taip pat yra veiksniai darantys įtaką akademiniam siekiams. Žemesnės socioekonominės klasės abiturientai rečiau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo nei moksleiviai priklausantys aukštesnei socioekonominėi klasei. Tiek pragyvenimo studijų metu kainą, tiek pačių studijų kainą kaip per aukštą įvardinantys respondentai rečiau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo, dažniau galvoja tik apie 12-kos klasių baigimą nei tie, kuriems kaina prieinama. Tai vėlgi atkreipia dėmesį į finansinės pagalbos studijų metu svarbą, reikalingi palankesni studijų apmokėjimo planai, parama pragyvenimui.

Tyrimo duomenimis, akademiniam siekiams įtaką daro ir suvokiama aukštojo mokslo svarba visuomenėje. Abiturientai, manantys, kad aukštasis mokslas yra svarbus ir reikšmingas visuomenėje, dažniau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo. Šiuo atveju viešasis diskursas gali tapti tiek motyvuojančiu faktoriumi, tiek nemotyvuojančiu, priklausomai nuo dominuojančio naratyvo. Aukštojo mokslo teigiamas vaizdavimas žiniasklaidoje išlieka svarbus.

Galiausiai, vertinant motyvuojančius veiksnius ir sąlygas, kurios svarbios abiturientams, matyti valstybės finansuojamų vietų, prieinamos studijų kainos, bendrabičių svarba. Abiturientus taip pat motyvuoja aukštesnio atlyginimo perspektyvos, svajonių karjera, geresnės įsidarbinimo perspektyvos. Tai atskleidžia, kokią neigiamą įtaką gali turėti žiniasklaidoje vyraujančios statistiškai neteisingos diskusijos apie didelį aukštąjį išsilavinimą turinčių bedarbių skaičių (pvz. Bikauskaitė, 2015; Chočekvičiūtė, 2018), mat jos menkina labiausiai abiturientus motyvuojančius veiksnius. Taip pat pastebėtina, kad mokyklos bendruomenė retai buvo įvardijama kaip motyvuojanti siekti aukštojo išsilavinimo, tad pravartu ištirti ir įvertinti aukštojo mokslo vaidmenį Lietuvos mokyklose.

Tyrimo instrumentas pasirinktas teisingai, siekiant įvertinti vyraujančią požiūrį, tačiau apklausos metu surinkti duomenys negali nustatyti priežastinio ryšio. Vis dėlto, tyrimas padėjo sėkmingai nustatyti santykį tarp kintamųjų. Tačiau šis tyrimas nenurodo galutinio veiksnio, darančio įtaką abiturientų požiūriui į aukštąjį mokslą, kaip ir motyvuojančių faktorių sąrašo, tad reikalingi papildomi tyrimai. Visgi, šis tyrimas gali būti longitudinių tyrimų pagrindas, siekiant stebėti galimą pokytį tarp Lietuvos abiturientų. Taip pat, tyrimo duomenys pabrėžė finansinės pagalbos ir viešojo diskurso svarbą, motyvuojančius veiksnius ir abiturientams svarbias sąlygas, į

kurias būtina atsižvelgti formuojant aukštojo mokslo politiką bei siekiant išlaikyti (ar padidinti) aukštojo mokslo populiarumą tarp būsimų studentų.

Nors tyrimo imtis lyginant su populiacija yra pakankama, tyrimo rezultatai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į keletą apribojimų. Visų pirma, pastebėtinai neproporcingai pasiskirsčiusios grupės, t.y. tyrime dalyvavo daugiau merginų nei vaikų (skirtumas neatitinka skirtumo populiacijoje), didžioji dauguma respondentų buvo iš kaimų ir miestelių, taip pat vos 29 tyrimo dalyviai buvo iš privačių mokyklų. Tyrime dalyvavo daugiau aukštesnės socioekonominės klasės atstovų.

Pastebėtini ir elektroninės apklausos trūkumai. Visų pirma, apklausa su mokiniais buvo pasidalinta TAMO platformoje ar elektroniniu paštu, tačiau ne visi mokiniai turi asmeninę prieigą prie interneto, kas galėjo nulėmti mažesnę žemos socialinės klasės apimtį. Taip pat, elektronines apklausas dažniau yra linkę užpildyti tie žmonės, kuriems apklausos tema atrodo įdomi (Andrade, 2020). Tai galėjo lemti didesnę aukštąjį mokslą teigiamai vertinančių abiturientų įsitraukimą nei tų, kurie nevertina aukštojo išsilavinimo. Galiausiai, pastebėtina, jog apklausoje netrūko neutralių atsakymų, kurie gali signalizuoti atmetimą. Visgi, būtent elektroninė apklausa leido pasiekti didesnę dalį populiacijos ir įtraukti mokinius iš įvairių vietovių.

Ateityje rekomenduotina tyrimą pakartoti įtraukiant daugiau veiksnių galinčių turėti įtaką požiūriui į aukštąjį mokslą bei sudaryti platesnį svarbių bei motyvuojančių sąlygų sąrašą. Tyrimas turėtų būti pakartotas sudarius statistiškai reprezentatyvų tiriamųjų lauką. Siekiant geriau suprasti studijuoti neplanuojančius abiturientus, siūloma atlikti kokybinį tyrimą. Taip pat, remiantis apklausos duomenimis, rekomenduotina iširti ir mokinių tarpe gajų lyčių stereotipų priežastis.

Išvados

Šis tyrimas įvykdė savo tikslą, statistiškai išanalizavus požiūrio į aukštąjį mokslą skirtumus tarp lyčių bei socioekonominių klasių ir lyčių stereotipų įtaką, taip pat aptarti faktoriai, motyvuojantys abiturientus siekti aukštojo išsilavinimo.

Atsižvelgiant į pirmąjį tyrimo uždavinį ir remiantis literatūros analize, daroma išvada, kad mažėjantis studentų skaičius kelia grėsmę ateities darbo rinkai, o didžiausią riziką patiria žemesnės socialinės klasės atstovai. Visgi, aukštasis išsilavinimas naudą atneša ne tik darbo rinkai – aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės kuria saugesnę visuomenę, aktyviau dalyvauja kvalifikacijos kėlimo mokymuose bei pilietinėje veikloje, taip pat aukštasis mokslas užtikrina socialinį mobilumą.

Apžvelgus vyraujančią požiūrį į aukštąjį mokslą prieita išvada, jog Lietuvos moksleivių požiūris yra teigiamas ir didžioji dauguma planuoja siekti aukštojo išsilavinimo. Visgi, vertinant viešąjį diskursą matyti, kad šalyje aukštasis išsilavinimas dažnai pateikiamas neigiamai, nuvertinant jo suteikiamą naudą.

Atlikus empirinį tyrimą ir įvertinus požiūrio į aukštąjį mokslą, lyties, socioekonominės klasės ir lyčių stereotipų veiksnius, daromos šios išvados:

1. Abiturientai, teigiamai vertinantys aukštąjį mokslą dažniau planuoja siekti aukštojo išsilavinimo nei jį vertinantys neigiamai. Požiūris yra svarbus veiksnys, kuris gali nulemti veiksmus.
2. Merginos, pozityviau nei vaikinai, vertina aukštąjį mokslą, visgi akademiniai siekiai nuo lyties nepriklauso.
3. Socioekonominė klasė turi įtakos tiek abiturientų požiūriui į aukštąjį mokslą, tiek jų akademiniams siekiams. Žemesnės socioekonominės klasės atstovai labiau neigiamai vertina aukštąjį mokslą ir rečiau planuoja jo siekti.
 - 3.1. Finansinio prieinamumo efektas panašus kaip ir socioekonominės klasės – žemesnį finansinį prieinamumą turintys abiturientai rečiau planuoja baigti universitetą ir aukštąjį mokslą yra linkę vertinti labiau neigiamai.
 - 3.2. Įvertinus abiturientams svarbias sąlygas, taip pat atsiskleidė finansinio prieinamumo svarba – moksleiviai vertina prieinamą studijų kainą, galimybę dirbti bei gyventi bendrabutyje studijų metu. Didžioji dauguma abiturientų reikiamas išlaidas padengti dabartinę studijų kainą bei pragyvenimą studijų metu, vertina kaip per aukštas.
 - 3.3. Daroma išvada, kad finansinė parama yra itin svarbi – dalį Lietuvos abiturientų finansinė studijų našta stabdo nuo aukštojo išsilavinimo įgijimo.

Tai užkerta kelią socialiniam mobilumui bei apsunkina žemesnės socioekonominės klasės abiturientų įsidarbinimo galimybes.

4. Aukštojo mokslo įvaizdis visuomenėje yra svarbus – abiturientai, manantys, kad aukštasis mokslas visuomenėje yra reikšmingas, suteikia aukštesnį statusą ir yra svarbus, dažniau planuoja baigti universitetą bei pozityviau vertina aukštąjį mokslą palyginus su tais, kurie aukštąjį išsilavinimą vertina kaip nereikšmingą visuomenėje.
5. Lyčių stereotipai neturi įtakos požiūriui į aukštąjį mokslą ar akademiniam siekiams, visgi tyrimas atskleidė, kad didžioji dauguma abiturientų pritaria lyčių stereotipus įtvirtinantiems teiginiams.
6. Abiturientus siekti aukštojo išsilavinimo labiausiai motyvuoja svajonių karjera, geresnės įsidarbinimo bei uždarbio galimybės. Kiek rečiau – naujos žinios ir kompetencijos.

Šaltiniai

- Abun, D. (2021). *College Students' Cognitive and Affective Attitude Toward Higher Education and Their Academic Engagement*. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3807824>
- Aginskaitė, S. (2012). *Mokslas ir moterys prieš 200 metų buvo nesuderinami dalykai*. <http://www.technologijos.lt/n/svietimas/S-24459/straipsnis/Mokslas-ir-moterys-pries-200-metu-buvo-nesuderinami-dalykai>
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- American Psychological Association. (n.d.). *Children, Youth, Families and Socioeconomic Status*. <https://www.apa.org/pi/ses/resources/publications/children-families#:~:text=Increasing%20evidence%20supports%20the%20link,levels%20of%20SES%20for%20youth.>
- Andrade, C. (2020). The Limitations of Online Surveys. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 42(6), 575–576. <https://doi.org/10.1177/0253717620957496>
- Arntz, M., Gregory, T., & Zierahn, U. (2016). *The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 189, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5jlz9h56dvq7-en>.
- Baum, S., Ma, J., & Payea, K. (2010). *The Benefits of Higher Education for Individuals and Society Technical Notes*. <https://eric.ed.gov/?id=ED526357>
- Behune, M. (2020). *Top 10 benefits of networking in college that you must be aware of*. <https://unicreds.com/blog/benefits-of-networking-in-college>
- Bennett, I. M., Chen, J., Soroui, J. S., & White, S. (2009). *The contribution of health literacy to disparities in self-rated health status and preventive health behaviors in older adults*. *Annals of Family Medicine*, 7, 204–211. Doi: [10.1370/afm.940](https://doi.org/10.1370/afm.940)
- Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., Viera, A., Crotty, K., Holland, A., Brasure, M., Lohr, K. N., Harden, E., Tant, E., Wallace, I., & Viswanathan, M. (2011). *Health literacy interventions and outcomes: an updated systematic review*. *Evidence Report/Technology Assessment, 199*, 1–941. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23126607/>
- Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*.
- Bikauskaitė, D. (2015). *Išeitis norint rasti darbą – nuslėpti aukštojo mokslo diplomą?* <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/iseitis-norint-rasti-darba-nuslepti-aukstojo-mokslo-diploma-69896948>

- BNS. (2019). *Lietuva ES pirmauja pagal aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą turinčiųjų skaičių*. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1053053/lietuva-es-pirmauja-pagal-aukstaji-ar-aukstesniji-issilavinima-turinciuju-skaiciu>
- Bourdieu, P. (2014). *Outline of a Theory of Practice*. (Original work published in 1977).
- Bradley, R. H., & Corwyn, F., R. (2002). Socioeconomic Status and Child Development. *Annual Review of Psychology*, 53. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. DOI: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
- Britannica. (n.d.). *Education*. <https://www.britannica.com/topic/education/French-Quebec>
- Brooks, R., Gupta, A., Jayadeva, S., & Abrahams, J. (2021). *Students' views about the purpose of higher education: a comparative analysis of six European countries*. *Higher Education Research & Development*, 40(7), 1375–1388. <https://doi.org/10.1080/07294360.2020.1830039>
- Campbell, D. E. (2006). 3. *What is education's impact on civic and social engagement?* (p. 27-29). <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#search/rosita?projector=1>
- Carnevale, A. P., Smith, N., & Strohl, J. (2013). *Recovery: Job growth and education requirements through 2020*. Georgetown University Center on Education and the Workforce. https://cew.georgetown.edu/wp-content/uploads/2014/11/Recovery2020.FR_Web_.pdf
- Carroll, C. D., Slacalek, J., Tokuoka, K., & White, M. N. (2017). *The distribution of wealth and the marginal propensity to consume*. *Quantitative Economics*, 8(3), 977-1020. <https://doi.org/10.3982/QE694>
- Cedefop (2016). *Leaving education early: putting vocational education and training centre stage. Volume I: investigating causes and extent*. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No 57. <http://dx.doi.org/10.2801/893397>
- Chockeivičiūtė, V. (2018). *Sunkios darbų paieškos: su aukštuoju išsilavinimu tenka žygiuoti į darbo biržą*. <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/sunkios-darbu-paieskos-su-aukstuoju-issilavinimu-tenka-zygiuoti-i-darbo-birza-n943857>
- Coleman, J. S., Campbell, E. Q., Hobson, C. J., McPartland, J., Mood, A. M., Weinfeld, F. D., & York, R. L. (1966). *Equality of educational opportunity*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Corak, M. (2013). *Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility*. *Journal of Economic Perspectives*, 27(3), 79-102. DOI: 10.1257/jep.27.3.79

- Correll, S. J. (2001). *Gender and the Career Choice Process: The Role of Biased Self-Assessments*. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1691–1730. <https://doi.org/10.1086/321299>
- Correll, S. J. (2004). *Constraints into Preferences: Gender, Status, and Emerging Career Aspirations*. *American Sociological Review*, 69(1), 93–113. <https://doi.org/10.1177/000312240406900106>
- Dargužaitė, M., & Litvinaitė, U. (2019). *Stereotipai ir moterys darbo rinkoje*. Asociacija „Lyderė“.
<https://lydere.lt/stereotipaidarborinkojestudija/?fbclid=IwAR0gagRgict76CcDjwExp8dkoQ8XISA81aWxUJ9ihxd3OP2sMb3BRu4kBAE>
- Davis, T., C., Wolf, M., S., Bass, P., F., 3rd, Thompson, J., A., Tilson, H., H., Neuberger, M., & Parker, R., M. (2006). *Literacy and misunderstanding prescription drug labels*. *Annals of Internal Medicine*, 145(12):887-94. Doi: [10.7326/0003-4819-145-12-200612190-00144](https://doi.org/10.7326/0003-4819-145-12-200612190-00144)
- DELFI. (2019). *Yra kuo didžiulis: rodiklis, pagal kurį Lietuva pirmauja visoje ES*. <https://www.delfi.lt/news/daily/smalsus-ep/yra-kuo-didziulis-rodiklis-pagal-kuri-lietuva-pirmauja-visoje-es.d?id=81026957>
- Deželan, T. (2023). *Young people's participation in European democratic processes. How to improve and facilitate youth involvement?* [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/745820/IPOL_STU\(2023\)745820_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/745820/IPOL_STU(2023)745820_EN.pdf)
- Diekman, A. B., Brown, E. R., Johnston, A. M., & Clark, E. K. (2017). *Seeking congruity between goals and roles: A new look at why women opt out of science, technology, engineering, and mathematics careers*. *Psychological Science*, 28(3), 373–382. <https://doi.org/10.1177/0956797616677006>
- Dresden, B. E., Dresden, A. Y., Ridge, R. D., & Yamawaki, N. (2018). *No Girls Allowed: Women in Male-Dominated Majors Experience Increased Gender Harassment and Bias*. *Psychological Reports*, 121(3), 459–474. <https://doi.org/10.1177/0033294117730357>
- EBPO. (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>
- EBPO. (2022), *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>.

- EBPO. (2012). Indicator A6 To what extent does parents' education influence access to tertiary education? *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/eag-2012-10-en>
- EBPO. (2019). How does socio-economic status influence entry into tertiary education? *Education Indicators in Focus*, 69, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/b541bfcd-en>.
- EBPO (2021), *Population with tertiary education*. <https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm>
- Edge Research, HCM Strategists (2022). *Where Are the Students? New Research into College Enrollment Declines*. <https://usprogram.gatesfoundation.org/news-and-insights/articles/gates-foundation-probes-college-enrollment-decline>
- Education Endowment Foundation (2018). *The Attainment Gap // 2017*. https://educationendowmentfoundation.org.uk/public/files/Annual_Reports/EEF_Attainment_Gap_Report_2018.pdf
- ELTA. (2016). *Lietuvos moterys – labiausiai išsilavinusios ES*. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/129878/lietuvos_moterys_labiausiai_issilavinusios_es
- ELTA. (2018). *Jurgita Petrauskienė: per daug moksleivių renkasi studijas universitetuose*. <https://ve.lt/naujienos/visuomene/svietimas/jurgita-petrauskiene-per-daug-moksleiviu-renkasi-studijas-universitetuose-1648472>
- Europos Komisija. (2022). *Education and Training Monitor 2022. Comparative report*. <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2022/downloads/comparative-report/Education-and-Training-Monitor-Comparative-Report.pdf>
- Europos lyčių lygybės institutas. (n.d.). *Lyčių lygė*. <https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1222>
- Europos lyčių lygybės institutas. (2017). *Gender, skills and precarious work in the EU. Research note*. https://eige.europa.eu/resources/ti_pubpdf_mh0217250enn_pdfweb_20170503163908.pdf
- Europos Sąjunga. (2022). *Decision establishing the Digital Decade Policy Programme 2030*. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D2481>

- Eurostat. (2022b). *Early leavers from education and training*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training#A_higher_proportion_of_early_leavers_are_men_E2.80.93_analysis_by_sex
- Eurostat. (2022a). *Population by educational attainment level, sex and age (%) - main indicators*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_03_custom_6083838/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=4942b3af-a41a-4c31-b179-361c544e500f
- Eurostat. (2021). *Students in tertiary education - as % of 20-24 years old in the population*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_ENRT08/default/table?lang=en&category=educ.educ_part.educ_uoe_enr.educ_uoe_enrt
- Eurostat. (2022c). *Unemployment by sex, age and educational attainment - annual data*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_EDUC_A_custom_5697736/default/table?lang=en
- Fernald, A., Marchman, V. A., & Weisleder, A. (2013). *SES differences in language processing skill and vocabulary are evident at 18 months*. *Developmental Science*, *16*(2), 234-248. DOI: [10.1111/desc.12019](https://doi.org/10.1111/desc.12019)
- Gesthuizen, M., & Scheepers, P. (2012). *Educational Differences in Volunteering in Cross-National Perspective*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, *41*(1), 58–81. <https://doi.org/10.1177/0899764010394203>
- Grenfell, M. (2008). Pierre Bourdieu. Key concepts. *Acumen Publishing*, p. 11-26. <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654031.003>
- Halim, M. L., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., & Shrout, P. E. (2013). *Rigidity in gender-typed behaviors in early childhood: A longitudinal study of ethnic minority children*. *Child Development*, *84*(4), 1269-1284. DOI: [10.1111/cdev.12057](https://doi.org/10.1111/cdev.12057)
- Hauschildt, K., Gwosć, C., Schirmer, H., Wartenbergh-Cras, F. (2021). *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*. EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators 2018–2021. DOI: 10.3278/6001920dw
- Hjalmarsson, R., & Lochner, L. (2012). *The Impact of Education on Crime: International Evidence*. CESifo DICE Report *10*(2). <http://hdl.handle.net/10419/167078>
- Horrigan, J., B. (2016). *Lifelong Learning and Technology*. <https://www.pewresearch.org/internet/2016/03/22/lifelong-learning-and-technology/>
- Hossler, D., & Gallagher, K. (1987). Studying Student College Choice: A Three-Phase Model and the Implications for Policymakers. *College and University*, *51*, (p. 210-213).

https://www.researchgate.net/profile/Don-Hossler-2/publication/234741450_Studying_Student_College_Choice_A_Three-Phase_Model_and_the_Implications_for_Policymakers/links/0c960537f45f5d78f1000000/Studying-Student-College-Choice-A-Three-Phase-Model-and-the-Implications-for-Policymakers.pdf

- Hout, M. (2012). Social and Economic Returns to College Education in the United States. *Annual Review of Sociology*, 38(1), 379–400. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102503>
- Ilijina, O., & Purvaneckienė, G. (2011). Mokinių socialinės padėties ir profesinių siekių sąsaja. Iš V. Aramavičiūtė (Red.), *Mokslo darbai ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA* (p. 49-62). Vilniaus universiteto leidykla.
- ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas. (2022). *Dabartinės kartos portretas: beveik trečdalis moksleivių be universitetinio išsilavinimo neįsivaizduoja savo ateities*. <https://www.delfi.lt/uzsakomasis-turinys/studijos2022/dabartines-kartos-portretas-beveik-trec-dalis-moksleiviu-be-universitetinio-issilavinimo-neisivaizduoja-savo-ateities-90713233>
- Ispording, I. E., & Quendrai, P. (2019). *Gender Differences in Student Dropout in STEM*. IZA institute of labor economics. https://docs.iza.org/report_pdfs/iza_report_87.pdf
- Išgirsti. (n.d.). *Biologinė ir socialinė lytis*. <https://isgirsti.lt/lgbtq/lytis-biologine-ir-socialine/>
- Jarašiūnaitė-Fedosejeva, G., Kravčenko, K., & dr. Stelmokienė, A. (2018). *Požiūris į imigrantus Europoje ir Lietuvoje: kas lemia pozityvesnes nuostatas?* <https://smf.vdu.lt/poziuris-i-imigrantus-europoje-ir-lietuvoje-kas-lemia-pozityvesnes-nuostata-s/>
- Katz, P. A., & Hass, R. G. (1988). Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures. *Journal of Social Issues*, 44(3), 115-131. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.55.6.893>
- Klor De Alva, J., & Christensen C. (2020). *Winners and losers. Universities and the pursuit of the American dream*. <https://www.aei.org/research-products/report/winners-and-losers-universities-and-the-pursuit-of-the-american-dream/>
- Kučaidze, N. (2020). *Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse*. [Nepublikuota mokslo daktaro disertacija]. Vilniaus Mykolo Romerio universitetas.
- Kurstoti. (2015). *Svarbiausi motyvai renkantis studijas*. <https://www.kurstoti.lt/s/2575/svarbiausi-motyvai-renkantis-studijas>

- LAMA BPO. (2022). *2022 metų bendrojo priėmimo rezultatų apžvalga*.
https://lamabpo.lt/wp-content/uploads/2022/09/2022-m.-bendrojo-priemimo-rezultatu-apzvalg_a.pdf
- Lazutka, R., & Šliužaitė, D. (2012). Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje.
Iš V. Aramavičiūtė (Red.), *Mokslo darbai ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA* (p. 9-23).
Vilniaus universiteto leidykla.
- Leaper, C., Anderson, K. J., Sanders, P., Hirsch, T., Marsh, T., Michaelieu, Q., & Pettit, K. (1998). *Developmental Psychology Moderators of Gender Effects on Parents' Talk to Their Children: A Meta-Analysis*. *Developmental Psychology*, 34(1), 3–27.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.1.3>
- Lietuvos moterų lobistinė organizacija. (2022). *Kokybinio tyrimo „Stereotipinių nuostatų lyčių atžvilgiu įtaka darbų (studijų, specialybių, profesijų) pasirinkimui“ santrauka*.
https://lmlo.lt/wp-content/uploads/2022/12/2022m._tyrimo_santrauka.pdf
- Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo Nr. VIII-450 papildymo 34 straipsniu įstatymas (2015).
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2f662e1399c911e58856802eb9fdffa1>
- Lietuvos Respublikos Seimas. (n.d.). *Aiškinamasis raštas dėl profesinio mokymo įstatymo nr. VIII-450 pakeitimo įstatymo*.
<https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/79bd32308ed511e7a5e2b345b086d377/>
- Litfin, T., & Lamberz, J. (2017). *The Choice of Color, Topic and Toys: An Empirical Study of Gender Roles*. In ENTRENOVA (9). <https://ssrn.com/abstract=3282497>
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2019). *Vadovėlių ir kitų mokymo(-si) priemonių vertinimo lyčių aspektų apžvalga*.
<https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/11050>
- Made in Vilnius. (2019). *Lietuva ES pirmauja pagal aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą turinčiųjų skaičių*.
<https://madeinvilnius.lt/naujienos/lietuvos-naujienos/lietuva-es-pirmauja-pagal-aukstaji-ar-aukstesniji-issilavinima-turinciuju-skaiciu/>
- Merkys, G., Purvaneckienė, G., Ruškus, J., & Kazlauskaitė, I. (2000). Lytiškumo stereotipų raiška Lietuvos mokytojų ir mokinių populiacijoje. Apklausa raštu duomenys.
Iš G. Purvaneckienė (Red.), *Lytiškumas ir švietimas. Pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai* (p. 69-108). Moterų informacijos centras.

- Metcalf, H. (2003). *Increasing inequality in higher education: the role of term-time working*. Oxford Review of Education, 29(3), 315-329. <https://doi.org/10.1080/03054980307447>
- Moè, A. (2018). *Effects of Group Gender Composition on Mental Rotation Test Performance in Women*. Archives of Sexual Behavior, 47(8), 2299–2305. <https://doi.org/10.1007/s10508-018-1245-0>
- Morgan, P. L., Farkas, G., Hillemeier, M. M., & Maczuga, S. (2009). *Risk factors for learning-related behavior problems at 24 months of age: Population-based estimates*. Journal of Educational Psychology, 101(1), 187–198. <https://doi.org/10.1037/a0013209>
- Murauskaitė, A. (2020). Patekti į aukštąsias bus lengva kaip niekada: perspekva dėl prastėsiančios kokybės ir kolegijų išnykimo. *LRT*. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1148019/patekti-i-aukstasias-bus-lengva-kaip-niekada-perspeja-del-prastesiancios-kokybes-ir-kolegiju-isnykimo>
- Nacionalinė švietimo agentūra. (2022). *Mokinių iš (ne)palankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo(si) pasiekimai ir parama jų veiksmingam mokymuisi*. Nacionalinės švietimo agentūros Bendrųjų reikalų departamento Dokumentų valdymo skyrius. https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Mokiniu%20is%20nepalankios%20aplinkos%20pasiekimai_elektroninis.pdf
- Nukaga, M. (2006). *Xenophobia and the Effects of Education. Determinants of Japanese Attitudes toward Acceptance of Foreigners*. Japanese General Social Surveys, 2. https://jgss.daishodai.ac.jp/research/monographs/jgssm5/jgssm5_15.pdf
- Oficialios statistikos portalas. (2023b). *Bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai pagal klases*. [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=c749152d-4b0c-4c74-b729-158af8b28190#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=c749152d-4b0c-4c74-b729-158af8b28190#/)
- Oficialios statistikos portalas (2022c). *Nedirbantis, nesimokantis ir mokymuose nedalyvaujantis jaunimas*. [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=e79ba8ff-2527-4ede-9dec-78b358cb151c#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=e79ba8ff-2527-4ede-9dec-78b358cb151c#/)
- Oficialios statistikos portalas. (2022a). *Lietuvos švietimas ir kultūra (2022 m. leidimas)*. <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/9938742/Lietuvos+%C5%A1vietimas+ir+kult%C5%ABra+%282022+m.+leidimas%29.pdf/03bcef5c-2d7c-49a8-af25-64ab9c89f974>
- Oficialios statistikos portalas. (2022b). *Lietuvos gyventojai (2022 m. leidimas). Gyventojų skaičius ir sudėtis*. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2022/salies-gyventojai/gyventoju-skaicius-ir-sudetis>

- Oficialios statistikos portalas. (2020). *Lietuvos gyventojai (2020 m. leidimas). Miesto ir kaimo gyventojai*.
<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/salies-gyventojai/miesto-ir-kaimo-gyventojai>
- Oficialios statistikos portalas. (2023a). *Universitetų studentai, pagal sritį ir lytį*.
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5c7e9eae-7437-4321-8c64-f62c7a91bc>
[c1#](#)
- Omoto, A. M., & Snyder, M. (1995). *Sustained helping without obligation: Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 671-686. DOI: [10.1037//0022-3514.68.4.671](https://doi.org/10.1037//0022-3514.68.4.671)
- Paasche-Orlow, M. K., & Wolf, M. S. (2007). *The Causal Pathways Linking Health Literacy to Health Outcomes*. *American Journal of Health Behavior*, 31(1), 19–26.
<https://doi.org/10.5993/AJHB.31.s1.4>
- Parker, K. (2021). What's behind the growing gap between men and women in college completion?
<https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/11/08/whats-behind-the-growing-gap-between-men-and-women-in-college-completion/>
- Pasaulinė sveikatos organizacija. (1998). Sveikatos gerinimo žodynis.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/64546/WHO_HPR_HEP_98.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Peterson, P. N. (2011). *Health Literacy and Outcomes Among Patients With Heart Failure*. *JAMA*, 305(16), 1695. <https://doi.org/10.1001/jama.2011.512>
- Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). *Subtle and blatant prejudice in Western Europe*. *European Journal of Social Psychology*, 25(1), 57-75.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.2420250106>
- Pourfeiz, J. (2016). A Cross-sectional Study of Relationship between Attitudes toward Foreign Language Learning and Academic Motivation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232, 668–676. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.091>
- Purvaneckienė, G. (2012). Profesinio pasirinkimo segregacija pagal lytį.
Iš V. Aramavičiūtė (Red.), *Mokslo darbai ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA* (p. 151-154). Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramsey, P. G. (2004). Teaching and learning in a diverse world: Multicultural education for young children.

- Repečkaitė, D. (2018). *Kas, kada ir kodėl nutraukia studijas?* https://strata.gov.lt/images/documents/analize/Analize_Kas_kada_ir_kodel_nutraukia_studijas.pdf
- RNL, Modern Campus (2022). *Serving the Virtual Consumer. Exceeding High School Student Expectations in 2022.* <https://resources.moderncampus.com/serving-virtual-consumer#page=1>
- Rudaitis, R. (2021). Seimas patikslino priėmimo į aukštasias mokyklas sąlygas. *LR Seimas.* https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35435&p_k=1&p_t=278975
- Serbin, L. A., Poulin-Dubois, D., Colburne, K. A., Sen, M. G., & Eichstedt, J. A. (2001). *Gender stereotyping in infancy: Visual preferences for and knowledge of gender-stereotyped toys in the second year.* *International Journal of Behavioral Development*, 25(1), 7–15. <https://doi.org/10.1080/01650250042000078>
- Sipavičienė, A., Gaidys, & V., Jeršovas, M. (2010). *Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir darbo imigrantus.* „Baltijos kopija“. https://www.emn.lt/uploads/Products/product_1438/Studija-LT.pdf
- Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., & Brand, H. (2012). *Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models.* *BMC Public Health*, 12(1), 80. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-80>
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). *Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans.* *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797>
- STRATA. (2020). *Universitetas, kolegija ar profesinio mokymo įstaiga? Požiūris, patrauklumas, pasirinkimas. Dešimtojų, dvyliktojų ir tėvų tyrimo ataskaita.* <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/svietimo-politika/20200427-studiju-pasirinkimas-ataskaita.pdf>
- Su, R., Rounds, J., & Armstrong, P. I. (2012). *Men and things, women and people: A meta-analysis of sex differences in interests.* *Journal of Educational Psychology*, 104(2), 214–226. <https://doi.org/10.1037/a0027408>
- Šulinskaitė, K. (2020). *Pacientų sveikatos raštingumo tyrimas.*
[Nepublikuotas magistro baigiamasis darbas]. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility_9789264301085-en#page1
- Trakšėlysis, K. (2008). Vėlyvosios modernybės švietimo sistema: visuomenės homogenizacija ar socialinė diferenciacija. *Socialinis darbas* 7(3). <https://repository.mruni.eu/handle/007/11925>

- UNESCO. (n.d.). *Bologna*.
<https://en.unesco.org/creative-cities/bologna#:~:text=The%20oldest%20university%20of%20the,%2C%20cinema%2C%20music%20and%20theater>
- U.S. Bureau of Labor Statistics. (2020). *Education pays*.
<https://www.bls.gov/emp/chart-unemployment-earnings-education.htm>
- Valentinavičius, V. (2013). *Turime susimąstyti, kodėl turėdami tiek daug aukštąjį išsilavinimą igijusių žmonių negyvename geriau*.
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/turime-susimastyti-kodel-turedami-tiek-daug-aukstaji-issilavinima-igijusiu-zmoniu-negyvename-geriau-233-305042>
- Vandala, N. G. (2019). *The transformative effect of correctional education: A global perspective*. Cogent Social Sciences, 5(1), 1677122. <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1677122>
- Van der Meer, T. W. G., & Tolsma, J. (2014). *Ethnic diversity and its effects on social cohesion*. Annual Review of Sociology, 40, 459-478.
<https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071913-043309>
- Vijeikytė, A. (2009). *Lietuva ES pirmauja pagal aukštąjį išsilavinimą igijusių žmonių skaičių*.
<https://smsm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuva-es-pirmauja-pagal-aukstaji-issilavinima-igijusiu-zmoniu-skaiciu->
- Vilniaus universitetas. (n.d.). *Istorija*. <https://www.vu.lt/apiemus/istorija>
- Visų reikalas. (2022). *Sociologinės apklausos „Lyčių stereotipai mokyklose“. Mokytojų ir moksleivių nuostatų apžvalga*.
<https://www.visureikalas.lt/files/dokumentai/Mokytoju%C2%A0ir%20moksleiviu%20nuostat%20apzvalga.pdf>
- Zabulionis, A. (2020). *Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
- 15min. (2021). *Rengiami mokinių vidurinio ugdymo vertinimo pokyčiai: mokiniai bus skatinami mokytis nuosekliau*.
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/rengiami-mokiniu-vidurinio-ugdymo-vertimo-pokyciai-mokiniai-bus-skatunami-mokytis-nuosekliau-233-1591320>

Priedai

Klausimynas

1. Ar sutinkate dalyvauti tyrime?
 - a. Taip
 - b. Ne
2. Kurioje klasėje mokotės?
 - a. 12-oje
 - b. Kitoje
3. Nurodykite savo lytį
 - a. Moteris
 - b. Vyras
 - c. Kita
4. Kur gyvenate?
 - a. Didmiestyje
 - b. Mieste
 - c. Miestelyje
 - d. Kaime
5. Kokioje mokykloje mokotės?
 - a. Valstybinėje
 - b. Privačioje
6. Kuris iš šių teiginių geriausiai apibūdina jūsų/jūsų šeimos finansinę padėtį?
 - a. Mums neužtenka pinigų net maistui
 - b. Mums užtenka pinigų maistui, bet labai sunku nusipirkti drabužių
 - c. Mums užtenka pinigų maistui bei drabužiams ir mes galime šiek tiek sutaupyti, bet to neužtektų stambesniai pirkiniui (pvz., televizoriui arba šaldytuvui)
 - d. Mums yra prieinami kai kurie brangūs daiktai, tokie kaip televizorius, šaldytuvai ir kiti, bet labai brangių pirkinių mes negalime sau leisti (pvz., vasarnamio)
7. Kokį išsilavinimą įgijo tavo mama (globėja)?
 - a. Įgijo aukštąjį išsilavinimą
 - b. Įgijo profesinį išsilavinimą
 - c. Įgijo vidurinį išsilavinimą (baigė 12-ka klasių)
 - d. Įgijo pagrindinį išsilavinimą (baigė 8 klases)
 - e. Baigė profesinę mokyklą

- f. Nežinau
 - g. Neturiu mamos/globėjos
8. Kokį išsilavinimą įgijo tavo tėtis (globėjas)?
- a. Įgijo aukštąjį išsilavinimą
 - b. Įgijo profesinį išsilavinimą
 - c. Įgijo vidurinį išsilavinimą (baigė 12-ka klasių)
 - d. Įgijo pagrindinį išsilavinimą (baigė 8 klases)
 - e. Baigė profesinę mokyklą
 - f. Nežinau
 - g. Neturiu tėčio/globėjo
9. Kokį išsilavinimą planuojate įgyti?
- a. Baigti universitetą
 - b. Baigti kolegiją
 - c. Baigti profesinę mokyklą
 - d. Baigti 12-ka klasių
 - e. Nežinau
10. Žemiau pateikti teiginiai apibūdina tam tikrą požiūrį į aukštąjį mokslą. Prie kiekvieno teiginio pasirinkite skaičių, žymintį atsakymo variantą, kuris geriausiai atspindi Jūsų nuomonę, kai **1** reiškia su teiginiu **visiškai nesutinku**; **2** – **nesutinku**; **3** – **nei sutinku, nei nesutinku**; **4** – **sutinku**; **5** – **visiškai sutinku**.
- a. Aukštasis išsilavinimas yra naudingas mano karjerai
 - b. Aukštasis išsilavinimas yra būtinas siekiant pagerinti gyvenimo kokybę
 - c. Aukštasis išsilavinimas yra nepakeičiama priemonė tobulinant mano turimas žinias bei įgūdžius
 - d. Aukštasis išsilavinimas yra vienintelis būdas užsitikrinti geresnį darbą
 - e. Aukštasis išsilavinimas yra būtinas, norint būti sėkmingu/a darbo rinkoje
 - f. Aukštasis išsilavinimas nėra svarbus
 - g. Yra daugelis būdų tapti sėkmingu/a neįgijus aukštojo išsilavinimo
 - h. Uždirbti daug pinigų yra svarbiau nei įgyti aukštąjį išsilavinimą
 - i. Aukštasis išsilavinimas yra nereikšmingas, nes norint gauti gerą darbą užtenka baigti mokyklą
 - j. Aukštasis išsilavinimas nėra būtinas siekiant geresnės gyvenimo kokybės
 - k. Aukštasis išsilavinimas yra per brangus

11. Įvertinkite, savo finansines galimybes studijuoti aukštojoje mokykloje, pažymėdami „Taip“ arba „Ne“.
- Studijuodama(s) galėčiau gyventi pas tėvus
 - Studijuodama(s) privalėčiau nuomotis gyvenamąją vietą
 - Gyvenimo išlaidoms padengti turėčiau dirbti studijuodama(s)
 - Mano tėvai/globėjai mane išlaikytų studijų metu
 - Studijų kaina man yra per didelė
 - Esu susitaupęs/susitaupiusi studijoms
 - Mano tėvai/globėjai galėtų padengti studijų kainą
 - Pragyvenimo kaina studijų metu man yra per didelė
12. Įvertinkite žemiau pateiktų sąlygų svarbą renkantis aukštojo mokslo mokyklą skalėje nuo 1 iki 5 (**1- visiškai nesvarbu, 2 - nesvarbu, 3 - nei nesvarbu, nei svarbu, 4 - svarbu, 5 - labai svarbu**)
- Galimybė studijuoti valstybės finansuojamoje vietoje
 - Galimybė dirbti studijuojant
 - Galimybė studijuoti savame ar arti namų esančiame mieste
 - Prieinama studijų kaina
 - Galimybė gauti bendrąbę
13. Kas jus motyvuoja, jei motyvuoja, siekti aukštojo mokslo? (galimi keli atsakymų variantai)
- Tėvai/šeima
 - Draugai
 - Mokyklos bendruomenė
 - Naujos žinios ir kompetencijos
 - Studentiškos visuomeninės veiklos įvairovė
 - Galimybė išvykti į kitą miestą
 - Geresnės darbo perspektyvos
 - Aukštesnio atlyginimo perspektyva
 - Svajonių karjera
14. Žemiau pateiktus teiginius apie aukštojo mokslo reikšmę visuomenėje įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (**1- visiškai nesutinku, 2 - nesutinku, 3 - nei sutinku, nei nesutinku, 4 - sutinku, 5 - visiškai sutinku**)
- Aukštasis mokslas yra populiarus
 - Dauguma sėkmingų žmonių yra igiję aukštąjį išsilavinimą

- c. Visuomenėje aukštąjį išsilavinimą įgiję žmonės yra labiau gerbiami
 - d. Aukštasis mokslas yra geriausias pasirinkimas baigus mokyklą
 - e. Įgyti aukštąjį išsilavinimą yra prestižas
 - f. Aukštasis išsilavinimas padeda įgyti aukštesnę padėtį visuomenėje
 - g. Yra svarbu, kad kuo daugiau žmonių turėtų aukštąjį išsilavinimą
15. Tai yra paskutinis klausimas. Žemiau pateiktus teiginius įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (**1 - visiškai nesutinku, 2 - nesutinku, 3 - nei sutinku, nei nesutinku, 4 - sutinku, 5 - visiškai sutinku**)
- a. Vaikinai yra gabesni tiksliesiems mokslams nei merginos
 - b. Merginos yra gabesnės socialiniams mokslams nei vaikinai
 - c. Merginos tokios pat protingos kaip vaikinai
 - d. Vaikinai yra geresni lyderiai nei merginos
 - e. Priimdamos sprendimus moterys dažniau vadovaujasi emocijomis nei loginiu mąstymu
 - f. Vaikinus mokytojos (-ai) labiau skatina rinktis tiksliusius, o merginas – socialinius mokslus
 - g. Moterims svarbiau būti gera sutuoktine ir mama nei siekti karjeros
 - h. Vyrams svarbiau būti geru sutuoktiniu ir tėčiu nei siekti karjeros
 - i. Šeimoje vyras ir moteris turi lygiavertiškai skirti laiko namų ruošos darbams
 - j. Vaiko maitinimas, sauskelnių keitimas ir kiti vaiko priežiūros darbai yra mamos atsakomybė, o išlaikyti ir aprūpinti šeimą finansiškai – tėvo pareiga.
 - k. Šeimoje tėtis turi turėti didesnę autoritetą nei mama